

THANATOS

vol. 6 1/2017

Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry:n hallitus 2017–2018

Puheenjohtaja

Anja Terkamo-Moisio, TtM, Hoitotieteen laitos, Itä-Suomen yliopisto (anja.terkamo-moisio@uef.fi)

Varapuheenjohtaja

Ilona Pajari, Dosentti, VTT, Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto (ilona.i.pajari@jyu.fi)

Sihteeri

Elisa Morgan, TH, Uskontotiede, Helsingin yliopisto (elisa.morgan@helsinki.fi)

Taloudenhoitaja

Kirsi Kanerva, FT Kulttuurihistoria, Turun yliopisto (kirsi.kanerva@utu.fi)

Hallituksen jäsen

Mikko Kallionsivu, FT, Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden laitos, Tampereen yliopisto (mikko.kallionsivu@uta.fi)

Hallituksen varajäsenet

Anna Huhtala, FM, tohtoriopiskelija, Historia, Tampereen yliopisto (huhtala.anna.r@student.uta.fi)

Karoliina Käpylehto, TM, tohtoriopiskelija, Kasvatustiede, Helsingin yliopisto (karoliina.kapylehto@helsinki.fi)

Thanatos toimituskunta 2017–2018

Päätoimittajat vol. 6 1/2017

Riikka Miettinen ja Kirsi Kanerva

Toimituskunnan jäsenet

Anna Liisa Aho (anna.l.aho@uta.fi)

Majja Butters (majja.butters@gmail.com)

Kirsi Kanerva (kirsi.kanerva@utu.fi)

Kaarina Koski (kaarina.koski@utu.fi)

Saila Leskinen (saila.hj.leskinen@gmail.com)

Riikka Miettinen (riikka.miettinen@uta.fi)

Ilona Pajari (ilona.pajari@jyu.fi)

Anna Ilona Rajala (a.rajala@brighton.ac.uk)

Anja Terkamo-Moisio (anja.terkamo-moisio@uef.fi)

Johanna Sumiala (Johanna.sumiala@helsinki.fi)

Kannen kuva

Timo Uotinen

Taitto

Anna Ilona Rajala

ISSN 2242-6280

www.thanatos-journal.com

© Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry.

Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry. perustettiin Helsingissä 28.3.2011. Sen tarkoitus on edistää suomalaista kuolemaan liittyvää tutkimusta sekä koulutusta akateemisesta tutkimuksesta käytännön työhön. Ylläpidämme tutkijoiden ja muiden aihepiirin parissa työskentelevien välistä verkostoa, joka mahdollistaa tieteiden välisen dialogin sekä yhteistyön, esimerkiksi yhteisiä projekteja silmällä pitäen. Toivotamme kaikki alasta kiinnostuneet lämpimästi tervetulleeksi mukaan jäseneksi ja tukemaan seuran toimintaa!

Tiedotamme seuran toiminnasta verkkosivuillamme (www.kuolemantutkimus.com). Pyrimme tuomaan esille kiinnostavia ilmiöitä, tapahtumia sekä julkaisuja. Tervetuloa myös seuran Facebook -sivuille keskustelemaan ja seuraamaan alan toimintaa.

Thanatos on Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry:n oma vertaisarvioitu, monialainen ja tieteellinen verkkolehti, joka ilmestyy kahdesti vuodessa. Ensisijainen julkaisukieli on suomi. Artikkeleita otetaan vastaan myös ruotsin ja englannin kielellä. Kielentarkistuskulut ovat kirjoittajan vastuulla. Käytämme toimitustyössä ulkopuolisia asiantuntijoita (refereitä). Thanatoksella on Julkaisufoorumin luokitus numero 1.

Thanatos pyrkii edistämään kuolemantutkimuksen eri alojen välistä vuoropuhelua tarjoamalla mahdollisuuden poikkitieteelliseen keskusteluun. Seura toivottaa tervetulleiksi julkaisuehdotuksia artikkeleista kirja-arvioihin, tutkimuspapereista konferenssi-raportteihin sekä vapaamuotoisempia kirjoituksia, kuten kolumneja ja elokuva-arvosteluja. Pyrkimyksenämme on laajentaa tiedon mahdollisuuksia perinteisten tieteellisten rajojen ylitse sekä tiedottaa erilaisista alaan liittyvistä ilmiöistä ja tapahtumista.

Sisällys:

Pääkirjoitus

Riikka Miettinen ja Kirsi Kanerva

Pääkirjoitus 3

Artikkeli

 Anna Huhtala

Suru- ja murhelaulut lohduttavana perinteenä. Kuolema höyrylaiva *Kurun* haaksirikosta kertovissa arkiveisuissa ... 5

Lectio Praecursoria

Christina Sandberg

Med döden som protagonist. En diskusanalytisk fallstudie om dödens makt 32

Hanke-esittelyt

Anna Huhtala

Väkivalta- ja onnettomuuskuolemien julkinen käsittely 1920–30 -lukujen Suomessa 36

**Auli Vähäkangas, Mirja Sisko Anttonen, Anna Mäki-Petäjä-Leinonen,
Suvi-Maria Saarelainen, Marjaana Seppänen, Sanna Mustasaari ja Sofia Sarivaara**

Kotikuoleman relationaalisuus. Tarinoita ikääntymisestä ja kuolemasta kotona 38

Kolumni

Taru Hallikainen

Kuolema on tässä hetkessä 40

Kirja-arvio

Anja Terkamo-Moisio

Mari Pulkkinen: *Salattu, suoritettu ja sanaton suru. Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena* 42

Konferenssiraportti

Elisa Morgan

Surukonferenssi ”Kohtaan surevan” Tampereella 27.–28.4.2017 47

PÄÄKIRJOITUS

Pääkirjoitus

Riikka Miettinen

Tampereen yliopisto

Kirsi Kanerva

Turun yliopisto

Alkuvuotta 2017 ovat leimanneet toistuvat uutiset terroritekoihin ja suuronnettomuuksiin liittyvistä massakuolemantapauksista. Kuolema ja äkilliseen kuolemaan liittyvät pelot ja levottomuus tuntuvat olevan yhä enemmän läsnä. Tapahtumiin liittyvät tiedot ja tunteet leviävät sosiaalisessa mediassa, ja tunteisiin vetoavuus näkyy myös tavanomaisessa mediassa esimerkiksi lisääntyneenä tunnekeskeisenä uutisointina onnettomuuksista ja rikoksista. Niissä asianosaisten subjektiivisilla kokemuksilla ja lukijan tunteisiin vetoavilla koskettavilla tarinoilla voi olla kerrotussa tärkeä rooli.

Tragedioiden uutisoinnilla ja kirjallisella käsittelyllä julkisuudessa on pitkät jatkumonsa suomalaisessa kulttuurissa. *Thanatoksen* vuoden 2017 ensimmäisen numeron tieteellisessä osiossa Anna Huhtala tarkastelee artikkelissaan vuonna 1929 uponneen höyrylaiva Kurun haaksirikosta johtuneiden kuolemien käsittelyä arkkiveisuissa. Laulumuotoiset tarinat merkittävistä ja poikkeuksellisista tapahtumista levisivät painettuina arkkeina Suomen alueella aina 1600-luvulta lähtien, ja suuri osa tarinoista välittyi myös suullisesti eteenpäin. Ne edustivat eräänlaista oman aikansa keltaista lehdistöä ja toimivat tiedonvälittäjänä vielä pitkään painetun sanomalehdistön ja suullisen kulttuurin välimaastossa.

Huhtalan tutkimus taustoittaa osaltaan nykyjournalismissakin käytettävää retoriikkaa äkillisistä suuronnettomuuksista ja väkivaltaisista kuolemantapauksista. Kuoleman kauheus korostuu, kun se saapuu yllättäen, ennenaikaisesti ja väkivaltaisesti ja kohdistuu suuriin massoihin. Huhtalan artikkeli tuo hyvin esiin, kuinka sureminen ja kuoleman käsittely sai erilaisia muotoja erilaisissa medioissa. Arkkiveisuissa korostettiin tunteita ja dramatiikkaa ja tuotiin kuolemankuvaukset lähelle ihmistä. Muiden medioiden tapaan arkkiveisut tarjosivat myös omalla tavallaan lohdutusta arvaamattoman kuoleman hetkellä ja autoivat etsimään ja löytämään merkityksiä äkillisesti koetulle menetykselle.

Numero sisältää myös Christina Sandbergin väitöskirjan. Sandbergin tutkimus *Med döden som protagonist. En diskursanalytisk fallstudie om dödens makt* kuuluu folkloristikan alaan. Se käsittelee vallankäytön muotoja ja ilmenemistä kuolemantapauksen yhteydessä perheen sisällä ja perheen ja yhteiskunnan eri instituutioiden kanssakäymisessä. Sandberg huomioi tutkimuksessaan myös kuolemasta puhumiseen liittyvän hiljaisuuden; aiheesta puhuminen on usein vaikeaa sekä kuolevalle että hänen läheisilleen. Vastaava surusta ja kuolemasta puhumisen välttäminen voi tulla esille myös suhteissa muihin ihmisiin. Se, mikä hiljenee, on kuitenkin erityisesti yksityinen suru, kun taas julkisuudessa kuoleman käsittely yleisellä tasolla on nykypäivänä hyvinkin vilkasta.

Thanatoksen tämänkertaisessa numerossa esitellään myös käynnissä olevia kuolemantutkimukseen liittyviä tutkimusprojekteja ja muita hankkeita. Hankkeista tiedottamisen tavoitteena on pitää aiheen parissa työskentelevät ja tutkimuksesta kiinnostuneet tahot ajan tasalla kentän vireästä toiminnasta. Suomessa ja muualla tekeillä olevaa, alkavaa tai hiljattain valmistunutta thanatologista tutkimusta ja kuolemaan liittyviä hankkeita yleistajuisesti ja tiiviissä muodossa esittelevät tekstit ovat myös jatkossa tervetulleita *Thanatokseen*.

Taru Hallikainen lähestyy kolumnissaan kuoleman läheisyyden ja kohtaamisen tematiikkaa ja niihin liittyviä ajatuksia, joita hänen armon merkityksiä käsittelevä teoksensa *Armon kintereillä* (2017, Arkinen Banaani) nostatti. Hänen aineistojen pohjalta tekemänsä huomio on kiintoisa: armosta puhuttaessa nousee usein spontaanisti esille myös kuolema. Hallikainen kiteyttää ytimekkäästi, miten kuolemassa on aina myös kyse elämästä. Tämän havainnon allekirjoittaa myös moni kuolemantutkija.

Kuolemaan liittyvän surun ja suremisen tematiikkaa tuo esille myös Anja Terkamo-Moisio arviossaan Mari Pulkkinen uskonnontieteen alan väitöskirjasta *Salattu, suoritettu ja sanaton suru. Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena*. Pulkkinen käsittelyssä nousee esille muun muassa oikeus yksilölliseen suruun: kaikki eivät sure samalla tavoin. Se, mikä sopii yhdelle, ei olekaan toiselle luonteva tapa surra, eikä erilaisia suremisen tapoja voi arvottaa keskenään.

Vastaaviin aiheisiin keskittyvä Surukonferenssi järjestettiin Tampereella huhtikuussa 2017 jo yhdeksättä kertaa. Monitieteisen ja -ammattillisen konferenssin teemana oli tänä vuonna surevan kohtaaminen. Kevään numeron päättävässä konferenssiraportissa Elisa Morgan esittelee kaksipäiväisen tapahtuman monipuolista antia.

Kiitämme kirjoittajia, arvioitsijoita ja lehden toimituskuntaa, jotka ovat kukin myötävaikuttaneet kevään numeron syntyyn. Keskipäivän kynnyksellä toivotamme antoisia lukuhetkiä kuolemantutkimuksen parissa.

ARTIKKELI

Suru- ja murhelaulut lohduttavana perinteenä - Kuolema höyrylaiva *Kurun* haaksirikosta kertovissa arkkiveisuissa

Anna Huhtala

Tampereen yliopisto

Abstrakti

Artikkelin tavoitteena on tutkia, miten arkkiveisuissa kirjoitettiin kuolemasta, millaisia työkaluja ne tarjosivat kuolemankäsitteeseen ja miten eri kirjoittajien veisut erosivat toisistaan. Arkkiveisut yhdistävät sentimentaalisen ja melodramaattisen tyylin sekä suremisen ja lohdutuksen ja ovat siten erittäin mielenkiintoinen lähde tutkittaessa kuolemaa. Artikkelin lähteenä ovat höyrylaiva *Kurun* haaksirikosta kertovat arkkiveisut. Hl. *Kuru* upposi Näsijärvellä Siilinkarin edustalla 7. syyskuuta vuonna 1929. Onnettomuus on edelleen Suomen suurin sisävesillä tapahtunut vesiliikenneonnettomuus. Henkensä onnettomuudessa menetti 136 ihmistä, joista yli 50 % oli alle 25-vuotiaita. Järkyttävä onnettomuus nousi ykkösuutiseksi kaikissa maamme isoimmista sanomalehdissä ja yhdisti surussa suuren määrän läheisiään menettäneitä. Tapaus inspiroi myös viisunikkareita ja meidän päiviimme asti on säilynyt yhdeksän veisua. Määrää voi pitää suurehkona etenkin, kun 1920-luvulla viisujen kultaa-aika oli jo takanapäin.

Toisissa veisuissa tapauksesta kerrotaan hyvin yksityiskohtaisesti, toisissa taas hyvin ympäröivästi. Eroa saattaa selittää se, että veisujen merkitys uutislähteenä oli vähentynyt sanomalehtien yleistymisen myötä, eikä tapausten yksityiskohtainen raportointi ollut enää yhtä tärkeää. Arkkeja yhdistää se, että sanat *kauhea* ja *hirveä* toistuvat niissä usein. Kuoleman arvaamattomuutta korostetaan kuvailemalla matkustajien tietämättömyyttä tulevasta kohtalostaan ja kertomalla omaisten surusta heidän menetettyään täysin yllättäen rakkaansa. Matkustajien kuolinkamppailua myrskyisällä järvellä kuvaillaan erilaisin kielikuvin. Kauhistelua saattoi vahvistaa arkkiin sisällytetyn opetuksen voimakkuutta, toisaalta arkin ostajat saattoivat haluta tietää kuolinhetkestä tarkasti. Sentimentaalista ja melodramaattista tyyliä saattaa selittää myös aikalaisten traditionaaliselle kuolemankulttuurille tyypillinen suhtautuminen kuolinhetkeen ja ruumiiseen, mikä oli hyvin erilaista verrattuna moderniin kuolemankulttuuriin, jossa kuolema eristettiin kaupungin sairaaloihin.

Arkkiveisujen tyyli säilyi siis sentimentaalisenä ja melodramaattisena, vaikka aiheena oli kuolema. Dramatiikkaa korostettiin suru- ja murhelauluille tyypilliseen tapaan. Arkkiveisut tarjosivat kuitenkin myös lohdutusta. Veisujen konventioihin kuulunut lopun opetus muuttui merkityksenantavaksi lohdutukseksi tarjotessaan jonkinlaisen syyn arvaamattomalle kuolemalle ja samalla merkityksen myös jälkeensä jäävien elämälle. Suurimmassa osassa veisuja tapahtunut esitetään Jumalan johdatuksena,

mutta yhdessä veisuista merkitystä etsitään tasavaltalaisesta aatteesta. Lisäksi veisujen kauhisteleva tyyli mahdollisti arvaamattoman kuoleman aiheuttaman turhautumisen ja jopa aggression purkamisen. Kun veisuja vielä usein laulettiin yhdessä, saattoi kauhistelevan sisällön läpikäynti muodostua yhteiseksi sururituaaliksi.

Vaikka arkkiveisuja pidettiin jo omana aikanaan roskakirjallisuutena, pystyivät ne tarjoamaan lohdutusta sureville omaisille omien tapojensa ja konventioidensa kautta. Ne olivat tuttu ja turvallinen perinne, josta arvaamattoman kuoleman hetkellä haettiin lohdutusta, vaikka murros moderniin kuolemankulttuuriin oli jo käynnistynyt. Ne olivat osa julkista kuolemankäsittelyä tarjoten vaihtoehdon esimerkiksi sanomalehtien uutisille.

Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Jos ystäväni tahdotten,
nyt lähteä laulamaan,
niin surumielin käymme tapausta katsomaan.
Vien teidät Näsijärvelle,
missä tapaus astuu eteemme,
Jossa näemme omat voimamme,
kun kohtalo meidät vie.
(Marttinen 1929.)

Höyrylaiva *Kurun* haaksirikko Siilinkarin edustalla Näsijärvellä vuonna 1929 on edelleen maamme pahin sisävesionnettomuus. Haaksirikko eteni nopeasti lukuisten silminnäkijöiden seurattessa myrskyisän järven tapahtumia Mustanlahden satamasta. Kolme minuuttia kaatumisestaan *Kuru* oli jo vajonnut vedenpinnan alle. Onnettomuudessa kuoli arvioiden mukaan 136 henkeä ja esimerkiksi Länsi-Teisko menetti asukkaistaan 5 %. Pelastustoimiin rientänyt höyrylaiva *Tarjanne* sekä kaksi muuta satamasta järvelle uskaltautunutta venettä pelastivat yhteensä 21 henkeä ja lisäksi yhden ihmisen onnistui uida rantaan. Yhteensä pelastuneita oli siis 22, heidän joukossaan laivan kapteeni. (Laitinen 1992, 272–273.) Onnettomuus keräsi seuraavina viikkoina ihmisiä yhteisiin hartaus- ja hautaustilaisuuksiin ja yhdisti suuren joukon surevia omaisia ja läheisiä. Onnettomuus nousi myös maan ykkösuutiseksi ja pelastustöistä, ruumiiden etsinnöistä sekä muisto- ja hautajaistilaisuuksista raportoitiin seuraavina viikkoina laajasti.

Tapaus inspiroi myös ”viisunikkareita”, ja tapauksesta on säilynyt meidän päiviimme asti yhdeksän arkkiveisua. *Kurun* onnettomuus ja siitä kertovat arkkiveisut tarjoavat mielenkiintoisen lähtöasetelman kuolemantutkimukselle. Ensinnäkin haaksirikosta kirjoitettujen veisujen määrä tuntuu suurelta etenkin, kun niiden suosio oli 1920-luvun lopulla jo laskussa sitten 1800-luvun lopun huippuvuosien. Lisäksi veisujen sentimentaalinen sisältö luo mielenkiintoisen kontrastin aiheelle: kuolemasta kirjoitetaan hyvin

dramaattisesti ja kauhistellen. Josko onnettomuus oli ollut itsessäänkin karmaiseva, näyttäytyy se veisujen sivuilla vieläkin hirveämpänä.

Veisun aiheena *Kurum* haaksirikko ei ollut mitenkään poikkeuksellinen tai uusi. Onnettomuudet olivat yleinen aihe arkeissa, joiden yksi tarkoitus oli tiedottaa ajankohtaisista tapahtumista. Lisäksi onnettomuudet ja erilaiset luonnonmullistukset nähtiin usein Jumalan rangaistuksena, jolloin ne sopivat hyvin moralisoivien ja opettavaisten veisujen aiheeksi. (Niinimäki 1998, 42.) Esimerkiksi Titanicin uppoamista käsitteleviä veisuja löytyy Helsingin yliopiston kokoelmista jopa 19 kappaletta, ja niiden suosio ja tunnettuus saattoi vaikuttaa myös siihen, että *Kurusta* kirjoitettiin useampia veisuja. (Kansallisarkisto: Asiakirjanäyttely Titanic 100-vuotta.) Lisäksi 1930-luvulla uponneiden S/S *Louhen* ja S/S *Turistin* onnettomuuksista kirjoitettiin Jyväskylän yliopiston kirjaston arkkiyeisukokoelman luettelon mukaan veisuja. (Jyväskylän yliopiston kirjasto, 2014.) Onnettomuuksien suosio veisujen aiheena ei myöskään ollut pelkästään suomalainen ilmiö. Artikkelissaan ”Vackra versar om den förskräckliga olyckan – om olyckshändelser i skillintryck” Östen Hedin käsittelee ruotsalaisissa arkkiyeisussa esiintyviä erilaisia onnettomuustapauksia. (Hedin 2009, 16–17.)

Sensatiivihakuisina, mutta myös perinteisiä arvoja ylläpitävänä perinteenä (ks. veisujen konservatiivisuudesta Huhtala 1988), veisut ovat jo sinänsä mielenkiintoinen tekstilaji. Kun tuon asetelman pohjalta kirjoitetaan kuolemasta, voivat sävyt, näkemykset ja lohdutuksen sanat olla hyvin erilaisia tai erilailta ilmaistuja kuin muussa julkisessa keskustelussa. Veisujen suosio osoittaa, että niiden tavalla käsitellä kuolemaa oli kysyntää. Tämän artikkelin tavoitteena onkin eritellä aineistona olevien yhdeksän *Kurum* onnettomuudesta kertovan veisun pohjalta sitä, miten kuolemasta kirjoitettiin veisussa ja miksi kuolemasta haluttiin laulaa veisujen tarjoamin sanoin? Millaisia työkaluja veisut tarjosivat kuolemankäsitteeseen? Aikaisempi tutkimuskirjallisuus ei tarjoa tyhjentävää vastausta, koska se on keskittynyt varhaisempien aikojen veisuihin. Noista ajoista esimerkiksi veisujen merkitys tiedon levittäjänä oli ehtinyt jo menettää merkitystään 1900-luvun alussa, mutta silti niitä edelleen kirjoitettiin ja ostettiin.

Tutkimuskysymyksiin vastataan analysoimalla veisujen kerronnan rakentumista sekä pohtimalla lähiluvun keinoin eri osioiden sisältöä. Sekä rakenteen että sisällön analysointi auttavat erottamaan toisaalta tekstilajia ohjanneita tapoja ja konventioita, toisaalta eri kirjoittajien tavoitteita ja tyyliä. Analyysin pohjalta on mahdollista pohtia, miksi ihmiset halusivat lukea ja laulaa arkkiyeisuja ja toisaalta millaisia teemoja veisujen kirjoittajat halusivat juuri *Kurum* tapauksen kautta tuoda julki.

Arkkiyeisut ovat lauluja, jotka on alun perin julkaistu kirjallisessa muodossa. Termit arkkiyeisu, arkki virsi ja arkki viisu viittaavat painatustapaan, sillä laulut ilmestyivät koko-, puoli- tai neljännesarkin

suuruusina. (Asplund 1994, 25.) Oma tutkimuksellinen lähestymistapani veisuihin rakentuu kirjallisuudentutkija Liisi Huhtalan esittämälle näkemykselle, että arkkiveisujen kautta voi ymmärtää niin tuottajien kuin vastaanottajien tapoja ja tavoitteita. (Huhtala 1996, 243.) Määrittelen siis arkkiveisut yhteisölliseksi viestinnäksi, jonka opettavainen ja viihteellinen sisältö rakentuu niin tuottajan kuin vastaanottajan tarpeista ja on siten tavoitteellisesti tuotettua. Tämä tavoitteellisuus asettaa kuitenkin myös haasteita, jotka tutkijan on otettava huomioon. Arkkiveisujen tyyliin kuului melodramaattisuus ja liioittelu, toiset taas pyrkivät vaikuttamaan yleisön mielipiteisiin. Yhtä lailla kuin itse tapahtuma, myös se, miten siitä kirjoitettiin, on mielenkiintoinen tutkimuskohde ja kertoo aikaisten elämästä, mielipiteistä, toiveista ja peloista, kuten Leslie Shepard muistuttaa arkkiveisujen historiaa käsittelevässä tutkimuksessaan *The Broadside Ballad*. (Shepard 1978, 54.)

Liioitteleva ja sentimentaalinen tyyli ei ole siis este käyttää arkkiveisuja lähteenä, vaikka niiden sisältöä on toistaiseksi tutkittu melko vähän ja ne on sivuutettu vähäarvoisina ja melodramaattisina lauluina. Niistä voi kuitenkin löytää syvällisempiäkin teemoja ja niiden pohjalta voi pohtia yhteiskunnallisia kysymyksiä. Melodraama onkin saattanut olla tapa käsitellä laajemmin erilaisia ristiriitoja ja muutoksia yhteisössä ja yhteiskunnassa. (Hakapää 2013, 236; Huhtala 1996, 242.) Arkkiveisut valaisevat nimenomaan tavallisen kansan elämää, tapoja ja kiinnostuksenkohteita ja ovat siksi erinomainen lähde myös historioitsijoille (Shepard 1979, 29, 54). *Kuru*-arkkienkin tapa käsitellä onnettomuutta kertoo omalta osaltaan erilaisesta Suomesta kuin vaikkapa sanomalehtien uutiset.¹

Tämän artikkelin lähteinä olevista yhdeksästä viisusta neljä on painettu heti onnettomuusvuonna ja kolme viimeistään seuraavana vuonna, mikäli luotamme Kansalliskirjaston luettelointiin, jonka mukaisesti viisut on sisällytetty otsikon ”Lauluja 1929–1930” alle. Epäselväksi jää, viitataanko otsikolla painatusvuoteen vai viisun sisältämän tapauksen ajankohtaan. Nimimerkki S. Aattelon *Kuru-muistelmä* on vuodelta 1932 ja Matti Hämäläisen *Hukkuvan jäähyväiset* viimeisimpänä vuodelta 1934. *Kuru*-veisujen kirjoittajista kahden todellinen henkilöllisyys jää arvoitukseksi. Viipurin kirjapainossa painetussa viisussa *Hrl. Kurun haaksirikko Näsijärvellä 7/9 1929* ei ole lainkaan tekijätietoja, ja S. Aattelo lienee nimimerkki, jota en ainakaan toistaiseksi ole onnistunut jäljittämään.

Muista kirjoittajista on löydettävissä jonkin verran tietoa kansallisbibliografiasta. Eno Kalle on oikealta nimeltään Nurmijärveläinen Kalle Johansson/Juhonpoika, joka tituleerasi itseään muun muassa *unen näkijänä* ja *kustantajana*. Nimimerkin --i, --n. takana lienee muitakin viisuja kirjoittanut L. Mikkonen, jonka viisuja on painatettu Tampereella. En kuitenkaan tässä artikkelissa viittaa Mikkoseen vaan nimimerkkiin. Valdemar Syvärin arkki on painettu Tampereella, mutta muuta tietoa hänestä ei

¹ Arkkiveisujen ja sanomalehtien erilaisuudesta lähteenä ks. myös Huhtala 1988, 58.

toistaiseksi ole löytynyt. Matti Hämäläinen oli kotoisin Jalasjärveltä ja Serafiina Raittinen taas Loimaalta ainakin mikäli hänen veisujensa painopaikkaa voi pitää vihjeenä. B. Marttinen eli Basilius Marttinen taas oli kotoisin Petäjävedeltä ja hänen värikkästä tarinastaan on kirjoitettu myös blogi-teksti vuonna 2014. (Ahola, 2014.) Myös hyvinkäläisen Werner Bergströmin elämästä on löydettävissä moniin muihin viisunikkareihin verrattuna hyvin tietoa, sillä Ellen Bergström on julkaissut vuonna 1991 isänsä tuotannon pohjalta teoksen *Wernerin viisuja: Lauluarkkien tekijän ja kulkevan kirjakauppiiaan Werner Bergströmin elämää ja tuotantoa*. Teos valaisee mielenkiintoisella tavalla veisaajan omia näkemyksiä perinteestä. Teoksesta käy myös ilmi, että Bergström on julkaissut arkit muun muassa *Empress of Ireland* -laivan haaksirikosta vuonna 1914 sekä Torpedovene *S2:n* onnettomuudesta vuonna 1925. Haaksirikot ja onnettomuudet olivat aiheena hänelle tuttuja jo siis ennen *Kurua*. Ainakin yksi tutkimistani *Kuru*-veisuista on kuultavissa myös laulettuun muodossa, sillä Kansanperinteen arkistosta löytyy haastattelu, jonka aikana haastateltava esittää *Villiruusun*-sävelellä laulettavan B. Marttisen kirjoittaman veisun ”*Kuru*” laivan haaksirikosta. (Kper, AK/3440.)

Käytän tässä artikkelissa käsitettä *arvaamaton kuolema* kuvailemaan onnettomuudessa menehtyneiden kuolemaa sekä pyrkiessäni ymmärtämään sitä haastetta, jonka tapaus yhteisöille asetti. *Kurun* haaksirikon kaltaisen suuronnettomuuden jälkeen yhteiskunnan on pyrittävä vakuuttamaan, että vaikka yksilö on kuolevainen, yhteisö on kuolematon. Ahdistus kuolemasta kanavoidaan siten yhteisön hyödyksi ja eläminen muuttuu jälleen mielekkääksi. Kaikki ei olekaan katoavaista. Arvaamattoman kuoleman kohdalla tällaiselle vakuuttelulle on erityinen tarve, sillä esimerkiksi onnettomuus on muistutus siitä, että kuolema voi kohdata meidät koska tahansa ja missä tahansa. (Bauman 1992, 109, 123.) Myös arkkiveisut olivat osa julkista kuolemankäsittelyä, jonka kautta ja jonka avulla yhteisö saattoi tapausta purkaa.

Kurun haaksirikko osuu aikaan, jolloin murros traditionaalisesta kuolemankulttuurista kohti modernia antoi merkkejä itsestään. Vaikka murros moderniin käynnistyi toden teolla vasta 1960-luvulla koko maan kattavan sairaalaverkon myötä, oli muutoksia havaittavissa jo 1920-luvulla. Etenkin kaupungeissa ahtaat asumisolot estivät perinteisten ruumiin valmisteluun liittyneiden rituaalien suorittamisen kotioloissa, ja kulkutauteihin liittynyt tartuntariski eristi sairaat kaupungin sairaaloihin. Lisäksi kuoleman kaupallistuminen lähti liikkeelle nimenomaan kaupungeista, joihin perustettiin maan ensimmäiset hautausoimistot. Niiden tuotteiden ja palveluiden määrä kasvoi entisestään maailmansotien välisenä aikana. Maaseudulla perinteet olivat edelleen voimissaan, ja omaiset hoitivat järjestelyt itse. (Pajari 2014a, 63–64; Pajari 2014b, 395–402; Fingerroos 2004, 200.) Arkkiveisut asettunevat pitkään jatkuneena perinteenä kuolemankäsittelyssä enemmän traditionaalisen kulttuurin puolelle. Ne tarjosivatkin perinteisen tavan lukea arvaamattomista kuolemista. 1920–1930 lukujen

arkkiveisujen ja kuolemankulttuurin tutkiminen tarjoaa mielenkiintoisen yhdistelmän, jossa moderni ja traditionaalinen kietoutuvat yhteen ja muistuttavat, ettei kulttuurin muutos ollut yksisuuntainen tie.

Seuraavassa kahdessa luvussa analysoin *Kurusta* kertovia veisuja. Erittelen veisujen rakennetta ja sisältöä niin, että etenen veisujen alusta kohti niiden loppua. Kolmannessa luvussa pohdin analyysin pohjalta sitä, miksi kuolemaa käsitteleviä veisuja luettiin, miksi niitä ei ainakaan luettu ja millaisia työkaluja ne tarjosivat kuolemankäsittelyyn. Lopuksi esitän johtopäätökset tiivistetysti.

Kuva 1. B. Marttisen arkkiveisun kansi. Kuva: Tampereen kaupunginkirjasto, Arvo H. Nurmen arkisto, 2017.

Arvaamattomuuden kauhu

Vaikka arkkiveisut nopeasti vilkaistuna vaikuttavat kevyeltä, sensaatiohakuiselta ja liioittelun taipuvaiselta runoudelta, on niiden taustalla jokin tavoite (tekstien tarkoituksesta ks. esim. Kalela 2012, 505; Siltala 2009, 22). Veisujen kohdalla tavoite oli vaikuttaa muihin, sillä ne olivat myyntiartikkeleita. Oli siis kirjoitettava jostain sellaisesta ja siten, että yleisö innostui arkin ostamaan. Arkit myös myivät, sillä painomäärät saattoivat olla huomattavia – yksittäistä arkkiveisua saatettiin painattaa 1800-luvun lopulla kymmenenkin tuhatta kappaletta. (Huhtala 1988, 48; 1800-luvun painomääristä ja arkkiveisujen suosiosta (esimerkkinä Englanti) ks. Shepard 1978, 76.)

On kuitenkin huomattava, että 1920–1930 luvuilla veisujen suosio oli jo laskussa, eivätkä 1800-luvun painomäärät kerro mitään myöhempien vuosikymmenten painotahdista. Koska painomäärien selvittäminen ei tässä yhteydessä ole mahdollista, on pohdittava *Kuru*-veisujen suosiota toista kautta.

Viisujen maantieteellinen levinneisyys paljastaa jo jotain aiheen suosioista. Viisuista kolme on painettu Tampereella, mikä osoittaa, että lähiseuduilla ostajia riitti useamman viisunikkarin tuotoksille. Tosin kaikki kolme on painettu eri vuosina. Muut viisut on painettu Loimaalla, Helsingissä, Hyvinkäällä, Jalasjärvellä sekä Porissa (jossa Petäjäviedeltä kotoisin olevan B. Martisen viisu on painettu). Etäisimmät paikat etelässä, pohjoisessa ja lännessä ovat siis enintään noin 150 kilometrin päässä Tampereesta. Etäisin painopaikka on nimettömäksi jääneellä veisulla, joka on painettu Viipurissa. Viisuja on siis painettu Etelä- ja Keski-Suomessa melko laajalla säteellä, ja tapahtuma on saanut huomiota muuallakin kuin Tampereella. Jalasjärvi jää kuitenkin pohjoisimmaksi paikaksi, jossa tietävästi *Kuru*-veisuja on kirjoitettu. Jää arvoitukseksi, onko veisuja voinut levitä myös maan pohjoisempiin osiin, mutta koska myynnistä vastasivat usein veisaajat itse (Hakapää 2013, 232), he tuskin ovat kiertäneet kovin kaukana teoksiaan kauppaamassa. Etelä-Suomessa tapaus on kuitenkin saanut huomiota useilla alueilla, ja yhdeksän kirjoittajaa on uskonut aiheen myyvän, joten arkkiveisuja voi olettaa myydyn ainakin kohtuullisesti. Kuten aikaisemmin kirjoitin, haaksirikot olivat ennenkin olleet myyvä aihe, josta parhaana esimerkkinä on *Titanicin* tapaus. Myös tämän taustan perusteella voi olettaa, että *Kurun* tapauksesta kertovat viisut ovat olleet ostajien suosiossa. Ellen Bergströmin teoksen mukaan Werner Bergström on kirjoittanut vuonna 1930 tapauslaulujen (jollaista siis *Kuru*-viisukin edustaa) suosioista seuraavasti: ”Nyky maailmassakin on suuri joukko kansaa, joka niistä pitää.” (Bergström 1991, 43.) Tämäkin toteamus vahvistaa näkemystä, että veisuilla oli ostajakuntaa vielä 1930-luvulla ja niitä oli kannattavaa vielä tuolloin kirjoittaa.

Perinnetekstilajeilla on usein kirjoittajan persoonallista ilmaisua rajoittavia ohjeita ja sääntöjä. (Pentikäinen 1980, 221.) Näin on myös veisujen kohdalla. Kansankertomukset ovat kulttuurista viestintää, joiden suosio riippuu niiden kyvystä vastata kulttuurissa ajankohtaisiin toiveisiin, tunteisiin ja käsityksiin. Konventioista taas riippuvat yhteisöllisen käytön rajat eli missä, milloin ja kenelle kertomus on suotavaa esittää. (Siikala 1984, 219.) Arkkiveisuilla oli maine ”roskakirjallisuutena” ja ”rahvaan runoutena” (Hakapää 2013, 243), mutta toisaalta tällaiset luokittelut muokkasivat myös lukijakunnan odotuksia. Viisunikkarin oli kirjoitettava niin, että yleisö sai sitä, mitä he perinteiseltä arkkiveisulta odottivatkin. Maine – jota konventiot olivat osaltaan luomassa ja pitivät yllä – ”roskakirjallisuutena” siis rajoitti, mutta toisaalta loi markkinaraon. Yleisö halusi arkin ostaessaan lukea ajankohtaisista aiheista tutun kaavan ja tunnettujen sävelmien raamittamana. Arkkiveisut olivat tuttu ja turvallinen perinneteksti.

Arkkiveisujen rakenteen ja konventioiden ymmärtämiseksi hyödynnän sekä Liisi Huhtalan näkemyksiä veisujen kerrontatyyleistä että Teun A. van Dijkn kertomusskeemaa. Narratologiset analyysimallit eivät useinakaan ole paras tapa analysoida pienimuotoisia perinnetekstejä, jollaista esimerkiksi arkkiveisut edustavat. Tällöin on parempi turvautua rakenteen analyysissä kertomuksen minimikriteerejä

erittelevään skeemaan, joka palvelee hyvin myös lyhempien tarinoiden tulkintaa. (Siikala 1988, 27.) Tämän takia hyödynnän analyysissäni van Dijkin kertomusskeemaa, jossa hän esittelee viisi mielestään kaikille kertomuksille, niin lyhyille kuin pitkille, tyypillistä kategoriaa. Vaikka arkkiveisut eivät noudata skeeman kategorioita kaikilta osin, on van Dijkin teoriasta hyötyä joidenkin osioiden tunnistamisessa. Huhtala taas on artikkelissaan esitellyt murhaveisuille tyypillisen rakenteen, joka mielestäni sopii hyvin myös *Kurun* tapauksesta kertoviin veisuihin.²

Tarkastelen rakenteen kanssa rinnakkain myös arkkiveisujen sisältöä ja sitä, mitkä teemat nousevat missäkin kohtaa veisua esille. Teemoittamisessa on kyse ”aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat.” (Moilanen & Rähkä 2010, 55.) Rakenteen ja sisällön tarkastelu yhdessä antaa kokonaiskuvan siitä, millaiset konventiot ohjasivat veisun kirjoittajia, miksi jotkut teemat nostettiin esille tietyssä kohtaa ja mitkä asiat erottivat kirjoittajia toisistaan.

Arkkiveisut alkavat usein ”laulajan alkusanoilla”. (Lainaus ks. Kuusmin 2013, 196; Huhtala 1988, 55.) Niissä tekijä ilmaisee, mistä veisu kertoo ja miksi hän on veisun kirjoittanut sekä saattaa pahoitella ikävää tehtävänsä kertoa surullisesta tapahtumasta. Näin on myös *Kurun* tapauksesta kertovissa viisuissa. Esimerkiksi S. Aattelo kirjoittaa *Kurun* haaksirikkopäivän olevan hänelle ”surujen päivästä suurin” ja laulavansa siitä itselleen ”ja sulle”. B. Marttinen taas vie kuulijan kuvainnollisesti Näsijärvelle: ”Vien teidät Näsijärvelle, missä tapaus astuu eteemme, jossa näemme omat voimamme, kun kohtalo meidät vie.” (Marttinen 1929.) Matti Hämäläinen kuvailee kirjoittavansa ”tunnon pakosta”. (Hämäläinen 1934.) Werner Bergström taas pahoittelee ensimmäisessä säkeessä, ettei voi ”leivon lailla riemua laulella”, sillä ”riemun täytyy vaieta, kun itkee kokomaa.” (Bergström 1929.) Viestintuojaa ei siis saanut syyttää huonoista uutisista, ja kirjoittajat irtisanoutuivatkin surullisesta aiheesta – jonka olivat itse valinneet.

Seuraavaksi veisuissa kerrotaan tapauksen lähtökohdat. Huhtala kutsuu tätä vaihetta kuvaavasti tihennykseksi. van Dijkin kertomusskeemassa osiota kutsutaan *puitteiden esittelyksi*. (Huhtala 1988, 55; van Dijk 1980, 114.) Lähtöasetelmat kuvataan veisuissa vääjäämättömiksi: ihmiset ovat tietämättömiä tulevasta kohtalostaan, vaikka moni asia viittaa tulevaan kauhuun. Näin ollen myös kuoleman arvaamattomuus nousee esille heti veisujen alussa. Olosuhteiden vaikeutta korostetaan erilaisin kielikuvin, joissa kerrotaan aaltojen korkeudesta ja myrskyn kovuudesta. Lisäksi saatetaan kirjoittaa kotona odottavista omaisista jotka eivät enää koskaan saa tavata rakkaimpiaan. Tihennys onkin sopiva sana kuvaamaan *Kuru*-viisujen tapaa esitellä puitteet:

² Saman huomion murhalaulujen ja onnettomuuslaulujen rakenteen samankaltaisuudesta on tehnyt Huuskonen 2016, 48.

Kun myrsky ulvoo hurjinmin, kun laineet vaahtopäät
lyö rantaan metrin korkeina, kuin kaikki hornan säät,
niin Mustanlahden laiturilla matkaan valmistuu
se laiva, joka matkallansa myrskyyn uppoutuu.
(--i. --n. 1930.)

He ilomielin lähtivät kaupunkimatkalle.
Laivalla kulkemahan kuoleman kehdolla.
Vainaita moni varttui kotia tulemaan,
lupansa päälle luotti, he tulee illalla.
(*Hrl. Kurun haaksirikko...* 1929/1930.)

Ei uskoa voinut kukaan, kuinka myrsky voiman saa.
Laiva lähti tavan mukaan. Hetken taivas punoittaa.
Se merkki oli hirmutuulesta. Oi jos ymmärtäneet ois'sen.
Se ennenkin vahingosta suuresta merkki ollut se kauhujen.
(Bergström 1929.)

Kuoleman arvaamattomuutta korostetaan heti viisujen alussa myös kuvailemalla erilaisin kielikuvin matkustajien kohtaloa. Viisuissa esimerkiksi kuvaillaan, kuinka matkalaisten ”hauta aukes arvaamatta Siilinkari taa” (--i. --n. 1930) tai kuinka posket kalpenivat ”kuolonkauhuun” (Aattelo 1932). Kohtalo esitetään vääjäämättömänä ”kuolon herran” määräyksenä tai ”kohtalon kutsuna”. Mitään ei ole enää tehtävissä laivan irrottua Mustanlahden satamasta, ja matkustajat tulevat kohtaamaan viisujen mukaan kamalan kuoleman. Eno Kalle sisällyttää tihennykseen jo yhden opetuksen todetessaan, että kukaan laivassa tuskin ”muisti matkan alkaissa, että oisi Korkein suojeleus, matkalla vaaran varjelus.” (Eno Kalle 1929.) Kaikilla oli vain kiire, niin kuin tapana on.

Seuraavaksi viisuissa käydään tapaus läpi yksityiskohtaisemmin. Se, kuinka tarkkaan tapahtumista veisuissa kerrotaan, vaihtelee. Esimerkiksi Werner Bergström kertoo onnettomuuden kulusta melko tarkasti mainiten myös muun muassa kapteenin ja perämiehen pelastumisen, rannalla olleiden kauhun ja sen, ettei pelastusveneistä ollut hyötyä:

Vain harvat pelastuivat pelastusvenheissä.
Toiset viimeiseen asti uivat, suurissa aalloissa,
Vain yksi pääsi rantahan. Ol'niin kuin ihme tää.
Vaan pelastusvenhe kolmas se laivan mukana pohjaan jää.

Kapteeni parastaan koitti. Oli viimeiseen asti työs.
Perämies se varmaan urhea ol'myös.
Pelastuivat molemmat, perämies voimallaan.
Koetti yhtä pelastaa, apulaivaan johdattaa.
(Bergström 1929.)

Vastakohtana voisi esittää Serafina Raittisen paljon lyhemmän veisun, jossa tapahtumista kerrotaan melko ylimalkaisesti kuten ensimmäiset säkeistöt osoittavat:

7 päivä lauantaina
Viime syksy kuuta
Niin ei Tampereen tienoilla
Paljon puhuttukaan muuta

Telefonit tärisi
Ja suuria saatiin kuulla
Että Näsijärvellä hukkuneet
Ja todeksi tettiin luulla.
(Raittinen 1929/1930.)

Eroa saattaa osittain selittää se, että veisujen rooli tiedottajana oli sanomalehtien myötä menettänyt merkitystään. Kun tapahtumien kulusta saattoi lukea lehdistä, jäi kirjoittajan oman harkinnan varaan, mitä ja kuinka tarkkaan hän halusi kertoa.

Werner Bergström aloittaa tapauksen läpikäynnin kuvaavasti kirjoittaen: ”Vaan pian alkaa murhenäytelmä.” Ja sellaisena myös muut viisujen nikkarit tapauksen kuvailevat. Kauhistelevaa kieltä ei säästellä. Ensin kuvaillaan, kuinka Sillinkarin luona ”myrskyn valta eteni” (Marttinen 1929), ja lisäksi useimmissa veisuissa mainitaan myös valtavat aallot ja laivan kaatuminen kyljelleen. Esimerkiksi B. Marttinen ja Bergström kuvailevat, kuinka aallot heittivät laivan kyljellä olleet matkustajat veteen. Myös ihmisten kamppailua vedessä kauhistellaan veisuissa:

Aalloissa kamppailla saa nyt nainen avuton,
nuor´lapsi huutaa äitiään tuskista voimaton.
Tuoll´sulho etsii armastaan, tuoll´ mies vaimoan,
tuoll´vanhus harmaa hapsi kaipaapi omiaan.
(Syväri 1929.)

Kun hirmumyrskyn laineilla
taistelivat monet kauheilla
elämän viime toivossa
kuoleman hirveen kourissa.
(Eno Kalle 1929.)

Sanat ”kauhia” ja ”hirmuinen” toistuu veisuissa moneen kertaan kuvattaessa onnettomuuden etenemistä. Toisto onkin yksi tapa vahvistaa sanomaa samoin kuin kielikuvat ja vahvat adjektiivit. (Siikala 1984, 99.) Tuuli on hirmuinen, aallot armottomia, näky kauhia ja lopuksi ”kauhun sanoma kiiti

yli suuren Tampereen”. (Bergström 1929.) Lisäksi mainitaan tuskanhuudot, jotka kaikuivat aina kaupungille asti. Erityisen kauhea oli matkalaisten kohtalo. Kauhuisaan he tajusivat, että apua ei ollut saatavilla ja joutuivat kokemaan hirveän kuoleman:

On järkyttävin Tuonen tie he jota kulkivat,
 he tuskan, kauhun katkerimman vaiheet tunsivat.
 Lie elo ollut vaiheiltansa tuskan tuntuksaa
 sen kaiken varjoon kaameudessa syyskuun päivä saa.
 (---i. ---n 1930.)

Onnettomuuden traagisuutta korostetaan myös omaisten kohtaloiden kautta. Veisuissa kehoitetaan muistelemaan niitä perheitä ja etenkin lapsia, jotka menettivät onnettomuudessa rakkaansa ja perheen elättäjän täysin arvaamatta. Lisäksi veisuissa tuodaan esille, kuinka vaikea arvaamattoman kuoleman kauhusta on toipua. Esimerkiksi B. Martinen kirjoittaa, ettei ”uni anna lepoaan, vie rakkaitansa muistamaan, ja aamulla ylös herättyä ikävästä velveentuu.” (Martinen 1929.) Myös S. Aattelo korostaa moraalissa tilanteen lohduttomuutta vielä kolme vuotta onnettomuuden jälkeen:

Kenpä mittaisi surujen syvänteen,
 saisi uida virrassa kyynelveen,
 saisi sydänkin kuolemanpaineen.”
 (Aattelo 1932.)

Sen sijaan onnettomuuden ikäjakaumaa ei veisuissa mainita. Kahdessa veisussa tosin tuodaan esille se, että onnettomuudessa kuoli paljon koululaisia, jotka olivat palaamassa kotiin kouluviikon jälkeen. Tosin tämäkin seikka tuodaan ilmi niin, että se edelleen korostaa tapauksen kauheaa luonnetta:

Ei tienneet koululaiset luokalta lähteissä,
 että he opettajaans’nyt viimeks’näkevät.
 Halulla he kävi tääl oppikoulussa,
 vaan tutkinnon he saivat Näsijärven pohjassa.
 (Hrl. Kurun haaksirikko... 1929/1930.)

Kauhistelun todella silmiinpistävässä suurimmassa osassa *Kurusta* kertovia veisuja. Syitä sen taustalla lienee useita. Ensinnäkin kauhistelun vahvisti opetusta, jonka viisunikkari halusi lauluunsa sisällyttää. Matkalaisten kohtalo oli niin hirveä, ettei sitä kukaan koskaan halua itsensä tai läheistensä osaksi, ja siksi haaksirikosta oli otettava opiksi. Opillinen sisältö taas vaihteli kirjoittajista riippuen, mistä kirjoitan seuraavassa luvussa. Toisaalta kauhistelun taustalla vaikuttivat veisujen konventiot. Veisujen tapa kertoa

traagisista onnettomuuksista oli usein dramaattinen ja sensaatiohakuinenkin.³ Jo veisujen otsikot avaavat genren kerronnan tyyliä: ”Suru Laulu Höyrylaiva Kurun kauhiasta haaksirikosta Näsijärvellä syyskuun 7 p. 1929”, ”Suru- ja murhelauluja. Kauhun kuva Näsijärvellä, eli höyrylaiva ”Kurun” kaamea kohtalo 7.9.1929”, ”Surulaulut Näsijärven ja Luopioisten onnettomuuksista”. Kyseessä oli siis suru- ja murhelauluja traagisesta tapahtumasta, ja tällöin traagisuutta tuotiin myös itse viisun tekstissä esille. Otsikoiden pituus taas juontaa juurensa arkkiveisujen roolista tiedottajana ennen sanomalehtien yleistymistä. Ostajan piti jo otsikosta saada selville, mitä oli tapahtunut ja missä.⁴

Juha Siltala soveltaa omassa tutkimuksessaan Klaus Theweleitin havaintoja saksalaisista vapaajoukoista kirjoittaessaan taistelu- ja terrorielämyksistä. Pohtiessaan ”inhottavilla asioilla mässäilyä”, hän nostaa esille ajatuksen ”kollektiivisesta tyydytyksestä”. (Siltala 2009, 290.) Käsitepari avaa kauhistelun roolia kuoleman näkökulmasta myös arkkiveisuissa. Onnettomuus näytti pelottavasti olevan ihmisten oman kontrollin ulkopuolella, ja kauhistelu antoi yhteisen tyydytyksen kokemuksen tilanteessa, jota ei muuten voinut hallita. Vaikka kyse ei ollutkaan surulla tai onnettomuudella mässäilystä, vaan tapahtumien kuvailusta veisulle tyypilliseen dramaattiseen tapaan, saattoi veisujen kautta purkaa surun aiheuttamaa ahdistusta, jopa aggressiota. Toisaalta tapahtumien yksityiskohtainen kuvailu lienee ollut vastaus asiakkaiden tarpeeseen: tapahtumien kulusta haluttiin tietää mahdollisimman tarkasti.

Lisäksi kauhistelevaa tyyliä selittänee aikalaisten traditionaalinen suhtautuminen kuolemaan. Suhde kuolinhetkeen ja ruumiiseen oli hyvin erilainen traditionaalisessa kuolemankulttuurissa verrattuna moderniin, jossa kuolema eristäytyi muusta elämästä kaupungin sairaaloihin. Suomessa kansanperinteestä ja kirkollisista tavoista muodostuneihin kuolemanrituaaleihin kuului muun muassa kuolinvuoteen ympärille kokoontuminen, ruumiin pesu ja arkkuun asettaminen sekä ruumiinvalvojaiset. Ruumiin valmistelu kotona olikin tärkeä osa rituaaleja, joiden tarkoituksena oli hallita kuoleman aiheuttamaa surua ja helpottaa paluuta arkeen. (Vuorela 1975, 621–627; rituaalien merkityksestä ks. esim. Nenola-Kallio 1985, 179; Pentikäinen 1990, 93; Fingerroos 2004, 216–218; Kempainen 2006, 40, 56.) Iiona Kempainen (nyk. Pajari) on teoksessaan *Isänmaan uhrin – Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana* kuvaillut hyvän kuoleman kriteereitä. Yksi näistä on se, että kuolinsyyn on oltava tunnettu. (Kempainen 2005, 56.) Arkkiveisut yhdistävät omaisten halun tietää kuolinhetkestä sekä traditionaalisen kuolemankulttuurin suhteen kuolemaan. Se, mikä meille näyttää kauhistelulta ja sensaatiohakuisuudelta, edusti aikalaisille todenmukaista kertomusta tapahtumista ja tarjosi lohdutusta kertomalla kuolinhetkestä.

³ Arvaamattomuuden ja traagisuuden korostamisesta kulta-ajan veisuissa kirjoittaa myös Huuskonen 2016, 50.

⁴ Otsikoiden pituudesta kts. Huuskonen 2016, 48.

Ikään kuin vastapainona kaikelle traagisuudelle veisuissa muistutetaan pelastajista, jotka tarttuivat toimeen oman henkensä uhalla. Serafina Raittisen, Valdemar Syvärin ja Matti Hämäläisen veisuja lukuun ottamatta kaikki muut veisut nostavat esille pelastajat. Heidän urotekonsa luvataan muistaa ikuisesti. Jos *Kurun* kohtalo oli rangaistus kansalle sen synnillisestä elämästä, jossa unohdettiin elämänlangan ohuus, oli pelastajien rohkea toiminta kaiken sen vastakohta – valonpilkahdus kaikessa arvaamattomuuden kauhussa. S. Aattelo kuvaileekin, kuinka rohkeat pelastustoimet ”kaunisti sankarin.” (Aattelo 1932.) Omaan kohtaloon saattoi sittenkin vaikuttaa, kun oli urhea. Onnettomuus ei ehkä olutkaan täysin ihmisten oman kontrollin ulkopuolella, ja veisut tarjosivat pelastajia pelastuksena arvaamattomuuden upotuksesta.

Kuva 2. Ensimmäiset ruumiit saapuvat satamaan. Kuva: Aira, Vapriikin kuva-arkisto, 2017.

Opetus merkityksenantona

Arkiveisujen lopuksi esitetään jokin ”yleistävä toivomus tai kehoitus.” (Huhtala 1988, 55.) Yleensä viimeinen säe kokoinkin tiiviiksi paketiksi kaiken sen, mitä kirjoittaja on veisuillaan halunnut sanoa. Kuvaan tätä osiota van Dijkin kertomusskeemasta lainatulla käsitteellä *moraali*. Se ei kuitenkaan ole ainoa kohta, joka sisältää opetuksen lukijoille. Sen sijaan monet kirjoittajista upottivat mielipiteitään ja opetuksiaan myös veisun keskelle ja yleensä etenkin lopussa on useita opettavaisia säkeitä, jotka *moraali* sitoo yhteen. van Dijkin kertomusskeemassa osiota, joissa kirjoittaja ilmaisee jollain tavalla oman näkemyksensä tapahtumista, niiden syistä ja seurauksista, kutsutaan *arvioinniksi*. (van Dijk 1980, 114–115.)

Opetus on tärkeä osa veisua ja siten myös yksi sisältöä ohjaavista konventioista. (Huhtala 1988, 56; Huhtala 1996, 242.) Myös Ellen Bergströmin teoksessa nostetaan esille veisujen opettavainen luonne lainaamalla Werner Bergströmin omaa kirjoitusta, jossa hän on todennut, että tapauslaulut ”kasvattavat esimerkkien ja varoitusten kautta.” (Bergström 1991, 43.) Kaikista yhdeksästä *Kurusta* kertovasta veisusta on löydettävissä opetus, ja lopun *moraalissa* kirjoittajan näkemys vielä kiteytetään yhteen säkeeseen. Seitsemässä veisussa muistutetaan kuoleman arvaamattomuudesta ja kirjoitetaan *Kurun* olleen Herran opetus ”ett’ valmiit olisimme kuolemaa oottamaan.” (*Hrl. Kurun haaksirikko...* 1929/1930.) Veisujen viimeisissä säkeissä kirjoitetaan kansan unohtaneen Herransa tai vedotaan korkeamman voiman suojeluun, kuten esimerkiksi Eno Kallen veisun *moraalissa*: ”ain kohtalosta kauheista, varjele meitä kaikista”. Kun edellisessä säkeessä Eno Kalle on kirjoittanut, että jokaisen tulisi toivoa kuolevansa ”rakkahan kodin vuoteella”, on selvä, että suojelusta pyydetään nimenomaan arvaamattomalta kuolemalta, ei niinkään kuolemalta yleensä. (Eno Kalle 1929.) Valdemar Syväriin *moraali* kiteyttää hyvin seitsemän veisun opetuksen:

Niin muista ihmis-sydän et kuolo odottaa,
se voi sun kaataa missä vaan, vaikk’oiskin tyyni sää.
Suo että Luoja purttasi matkallas’ohjatkoon,
kaukaisen rannan valkamaan miss’rauha aina on.
(Syväri 1929.)

Veisujen alun sentimentaalinen tyyli ja traagisten tapahtumien yksityiskohtainenkin kuvailu ei siis estänyt vetoamista lopussa Herran johdatukseen. Maallisen aiheen ja hengellisen tematiikan yhdistyminen olikin tyypillistä arkkiveisuille sen jälkeen, kun niiden kirjoittaminen oli 1800-luvun puolen välin jälkeen siirtynyt sivistyneistöltä kuten opettajilta ja papeilta kouluja käymättömälle rahvaalle. Huolimatta siitä, että sivistyneistö alkoi vastustaa mielestään halpaa ja sensaatiohakuista arkkiveisuperinnettä, eli se kultakauttaan nimenomaan 1800-luvun lopulla. Maalliset aiheet tuntuivat miellyttävän asiakaskuntaa, joka sekin oli lukutaidon lisääntymisen myötä kasvussa. (Hakapää 2013, 225, 235–236, 245; Niinimäki 2006, 80–81; Huhtala 1988, 48, 55.) *Kurusta* kertovat veisut noudattavat siis tekstilajin konventioita yhdistäessään maallisen ja uskonnollisen tematiikan.

Kun veisun aiheena on kuolema, toimii tekstilajin konventioihin kuulunut opetus myös merkityksenantona. Kuolema haastaa merkityksellisyyden ja siksi merkityksen tarjoaminen on tehokas keino estää kuoleman aiheuttamaa kauhua leviämästä. (Bauman 1992, 15.) Arvaamattoman kuoleman kohdalla merkityksen tarjoaminen on erityisen tärkeää. Ilona Kemppaisen listaamissa hyvän kuoleman kriteereissä mainitaan, että kuolinsyyn tuntemisen lisäksi kuoleman tulisi olla omaisille myös

ymmärrettävä. Kuolema ymmärtämisessä ja siten hyväksymisessä taas auttaa se, että kuolinsyy on yhteydessä vainajan elämään. (Kempainen 2006, 56.) *Kurun* haaksirikossa menehtyneet kokivat kuoleman yllättäen, niin ettei heille tai heidän omaisilleen jäänyt aikaa siihen valmistautua. Lisäksi onnettomuus vei paljon elämänsä nuoruutta viettäneitä, sillä vainajista 60 oli alle 25-vuotiaita (kuolleiden iästä ks. Laitinen 1992, 273). Kuoleman ymmärtäminen tuntui siis omaisista varmasti erittäin vaikealta ja merkityksen löytäminen tärkeältä.

Tapahtuma esitetään veisuissa osana Herran suurempaa suunnitelmaa. Ajatus johdatuksesta saatetaan esittää melko ankarankin kuuloisena käskynä, kuten esimerkiksi Werner Bergströmin veisun *moraalissa*: ”Vaana sallimus synkkä myös kohtajaa, kun kansa unohtaa, käskyn kaikkein jaloimman: luottaa vain Jumalaan”. Tiukkasävyinenkin käsky toimi kuitenkin myös lohdutuksena tarjoten turvaa arvaamattomalta kuolemalla. Kun noudatti veisun ohjetta, olivat korkeamman suunnitelmat suopeampia.

Werner Bergström ja B. Marttinen ovat sisällyttäneet viisuihinsa tarinan naisesta, joka löytyi uponneesta *Kurusta* rukousasennossa. Tarina ei liene totta, mutta on erittäin mielenkiintoista, että sellainen on syntynyt. Neidon tarina kuvastaa omaisten tarvetta ymmärtää ja etsiä merkitystä arvaamattomalle kuolemalle. Kuolinhetkestä on tarinan kautta luotu parempi ja hallittavampi ja samalla se on muistutus siitä, ettei Herra ole unohtanut omiaan onnettomuuden hetkellä:

Eräs neitonen vieno ja kaino rukoukseen on polvistunut.
Hälle Jeesus kuolossa aino. On sielunsa pelastunut.
Kirkkaampi kuultaa ruununsa nyt taivaassa kimaltaa.
Hän morsian Ylkänsä riemuitseva, vain Herraansa ylistää.
(Bergström 1929.)

Sielun pelastuksen,
sai aaltoinkin sisässä,
neito rukous-asennossa oli laivan hytissä.
Ei hyljännyt häntä luojansa
joka polvistui hänen luonansa,
oli onnellisia kaikki,
ken häneen turvasi.
(Marttinen 1929.)

Kuoleman arvaamattomuus ja Herran johdatuksesta muistuttaminen ovat siis *Kurun* tapauksessa veisujen yleisin opetus ja siten yleisin merkitys, joka kuolemalle onnettomuudessa annetaan. Mutta muitakin teemoja nostetaan lauluissa esille. B. Marttisen veisussa todetaan useassa säkeessä, että kuoleman edessä ihmiset ovat tasa-arvoisia: ”ei kysy kuolo sinulta mitä täällä omistat”. (Marttinen 1929.)

Samaa tematiikkaa käsittelee myös Mätti Hämäläinen mainiten muun muassa, että haaksirikossa kuolivat ”tasa-arvossa rikas, työmies.” Hämäläisen arkki on monessa suhteessa poikkeus muista *Kuru-*veisuista. Ensinnäkin arkki sisältää yhteensä seitsemän lyhyttä veisua, joista ensimmäinen käsittelee *Kurun* ja toinen *Louhen* haaksirikkoa. Seuraavien veisujen otsikot kuvastavat hyvin myös sisältöä: *Ero ja kaipaus, Harhakuva. Pelastuneet, Haavat paranevat. Eteenpäin, Tuonelan joella* sekä *Yhteen hiileen*. Arkin viimeisessä säkeessä Hämäläinen kirjoittaa, että veisujen sanat on ajateltu hukkuvien suuhun ja siksi esimerkiksi *Kurun* haaksirikkoa käsittelevän veisun kertojana on onnettomuudessa menehtynyt. Myös koko arkin otsikko *Hukkuvan jäähyväiset* viittaa Hämäläisen ajatukseen kirjoittaa veisut menehtyneiden näkökulmasta. Veisut sisältävätkin paljon upotettua *arviointia* (Siikala 1984, 98), jossa kirjoittajan omat näkemykset kerrotaan jonkun toisen suulla.

Toiseksi Hämäläisen veisut ovat erittäin kantaaottavia. Mikään toinen yhdeksästä arkista ei nosta yhteiskunnallista sanomaa yhtä isoon rooliin. Etenkin viimeinen veisu on jopa paatoksellinen ja sen ensimmäiset sanat tiivistävät hyvin arkin sanoman: ”Tasavalta-laivaa, konsulit, kaikkiin voimin turvattakoon!”. Haaksirikkotematiikka siis sidotaan isompaan yhteiskunnalliseen viestiin, vaikka sinänsä *Kurulla* ja veisun poliittisella sanomalla ei mitään yhteistä olekaan. Opetus voi siis olla melko irrationaalinenkin suhteessa tapauksen luonteeseen. On viisunikkarista itsestä kiinni, minkälaisen narratiivin osaksi tapahtuma kiinnitetään.

Kurun ja *Louhen* tapaukset muuttuvat Hämäläisen veisuissa osaksi tasavaltalaista taistelua, jossa menehtyneiden uhrausta ei saa unohtaa, vaan se päinvastoin velvoittaa muita työskentelemään yhteisten arvojen eteen. Hukkuneen sanoiksi kirjoitetut vetoomukset kehottavat toisia jatkamaan työtä yhteisen aatteen eteen:

Yhteisymmärrystä, sopua,
Suomen kansan keskeen toivoisimme,
ettei hukkua totuus saisi valheen henkeen.
Hillitkää! Riita, kosto juurtaa
onnettomuutta suurta.

Kansalaiset, miehet, naiset,
isät, äidit ja lapset!
Hyvästi nyt, eloonjääneet,
ystävät ja vihamiehet!
Menestykää yhteistöissä
Tasavallan pyrinnöissä!
(Hämäläinen 1934.)

Sotakuolemaa tutkinut Marjomaa kirjoittaa, että tasavaltalaisten vallankumousliikkeiden myötä sodan oikeutus ja siten kuoleman merkitys pohjasivat nimenomaan aatteeseen. Aate oli riittävä syy taistelulle ja itsensä uhraamiselle. Samalla aate velvoitti jäljelle jääneitä, sillä aate oli kuolematon. (Marjomaa 2000, 38, 334–335, 338.) Hämäläinen ei kirjoita veisussa hukkuneiden aktiivisesti uhrautuneen aatteen puolesta, olihan kyseessä kuitenkin onnettomuus. Päinvastoin hän kirjoittaa hukkuneiden joutuneen ”hyvin toivein [...] surmanloukkuun”. Mutta heidän kuolemansa saa kuitenkin merkityksensä nimenomaan yhteisestä aatteesta.

Huomion arvoista on myös se seikka, että Hämäläisen arkki on ainoa, josta ei löydy uskonnollista tematiikkaa. *Tuonelan joella* -veisun viimeinen säkeistö kuvastaa hyvin Hämäläisen näkemystä kuolemanjälkeisestä ajasta, mutta myös elämän ja kuoleman arvaamattomuudesta:

Elomme on kuin kukkasen,
joka myrskyn alle kaatuu.
Kuin salaman välke, lento tähtösen:
hetkinen vain – kumpuun yöhön taantuu.
Aine muuttavi olomuotoa,
työt, aatteet eivät katoa.
(Hämäläinen 1934.)

Kuva 3. Haaksirikossa menehtyneiden kurulaisten hauta. Kuva: Aira, Vapriikin kuvaarkisto, 2017.

Hämäläinen ei tarjoa merkityksen antavaksi teemaksi uskoa kuolemanjälkeiseen elämään, vaan hän muistuttaa maanpäällisen elämän merkityksestä, aatteen kuolemattomuudesta ja paremmasta tulevaisuudesta. Menehtyneiden uhri velvoitti siis jäljelle jääneitä jatkamaan yhteisen aatteen ja paremman tulevaisuuden eteen työskentelemistä ja etsimään siten merkitystä elämälle – ja kuolemalle.

Arkiveisujen konventiot kuolemankäsittelyn näkökulmasta

Mitä *Kurusta* kertovia veisuja koskevan analyysin perusteella voidaan kertoa veisujen suosioista? Miksi niitä veisattiin? Kysymyksen voi asettaa myös toisin päin ja pohtia, mistä syystä niitä ei ainakaan veisattu.

Hautajaistilaisuuksissa veisuja tuskin oli tarkoitus laulaa. Niissä laulettaviksi viisut olivat aivan liian sentimentaalisia ja kauhistelevia. Kukaan omainen ei haluaisi kuulla rakkaansa haudalla, kuinka hirveän tuskallinen kuolema oli ollut. Toisaalta arkiveisut tuskin valmistuivatkaan niin pikaisesti, että ne olisivat ehtineet hautajaistilaisuuksiin. Erkki Laitinen kirjoittaa teoksessa *Kurun historia 1919–1985*, etteivät arkiveisut ”saavuttaneet kurulaisten, länsiteiskolaisten ja tamperelaisten mielissä koskaan niin keskeistä asemaa kuin Titanic-hymni.” (Laitinen 1992, 274.) Näkemys perustuu siihen, että Titanic-hymniä laulettiin ensimmäisten arkikujen saapuessa Kuruun, sekä myös myöhemmin ympäri Pohjois-Hämettä järjestetyissä hautajaisissa ja muistotilaisuuksissa. En väitä, etteikö Titanic-hymni eli virsi *Sua kohti, Herrani*⁵ olisi ollut suosittu, mutta sen ja arkiveisujen suosion vertailu hautajaisten ja muistotilaisuuksien pohjalta ei ole johdonmukaista.

Veisut eivät myöskään paikanneet tiedollista aukkoa. Päinvastoin *Kurun* tapaus oli ensimmäisiä ”suuresti” ja ”nykyaikaisesti” hoidettuja tapauksia, kuten *Aamulehden* entinen toimittaja Orvo Kärkölä kertoo Kansaperinteen arkistossa olevassa haastattelussa, joka on nauhoitettu vuonna 1965. (Kper Y/00112.) Otsikot olivat isoja, kuvia oli paljon ja tapauksen raportoinnissa oli kiinni lähes koko toimitus. Heti seuraavana päivänä sanomalehdestä saattoi lukea esimerkiksi *Kurusta* pelastuneiden kapteenin ja perämiehen selonteot sekä *Tarjanteen* työntekijöiden kertomukset raskaista pelastustöistä. Tulevina viikkoina päivitettiin listoja hukkuneista ja pelastuneista, kerrottiin ulkomailta tulleista surunvalittelusta, seurattiin ruumiitten naarausta, yhteishautajaisia niin Tampereella kuin Näsijärven rannikkopitäjissä sekä raportoitiin hylän nostosta. (Ks. esim. AL 8.9.1929, 14.9.1929, 16.9.1929, 19.9.1929, 4.10.1929; Laitinen 1992, 276–278.)

Myös pienemmät paikallislehdet näyttävät uutisoineen tapahtumista. *Ruovesi* ilmestyi ensimmäisen kerran onnettomuuden jälkeen seuraavan viikon keskiviikkona ja kertoi tapahtumista otsikolla

⁵ Nykyään virsi tunnetaan nimellä *Käyn kohti sinua, oi Herrani*.

”Hirvittävä onnettomuus Näsijärvellä” ja raportoi 10 ruoveteläisen hukkuneen. (*Ruovesi* 11.9.1929.) Saman viikon perjantaina myös *Virtain, Ähtärin, Alavuden ja Töysän Sanomat* kertoivat haaksirikosta. (Sanomat 13.9.1929.) Tietoa oli saatavilla valtakunnallisesti ja paikallisesti. Lehden uutisiin verrattuna tapahtumista yksityiskohtaisestikin kertoneet veisut kuvasivat tapahtumia ylimalkaisesti. Siksi päädynkin väittämään, että oleellista veisuissa – ja tarkoitan tässä nimenomaan 1920–1930-luvuilla kirjoitettuja veisuja – ei ollut tiedollinen arvo vaan se, miten tapaus on veisuissa esitetty. Nimenomaan tuo *miten* oli se erottava tekijä, jonka avulla veisut pystyivät vastaamaan sanomalehtien asettamaan kilpailuun ja löytämään lukijakuntaa vielä maailmansotien välisenä ajanakin.

Siinä missä sanomalehdet tarjosivat reportaaseja ja haastatteluja, arkkiveisut tarjosivat sentimentaalisemman, ehkä jopa sensaatiohakuiseenkin kuvauksen tragediasta. Veisut myivät otsikoilla, joiden tarkoituksena oli herättää ihmisten mielenkiinto. Huhtala toteaa murhaveisuja käsittelevässä artikkelissaan, että “[...] murhaveisut kertovat sellaisesta Suomesta, jota ei välttämättä tavoita 1800-luvun korkeakirjallisuudesta tai edes sanomalehdistä.” Huhtalan mukaan viisut osoittavat, että suomalaisissa on ennenkin ollut puoli, joka nauttii väkivaltaisuudesta ja sentimentaalisuudesta. (Huhtala 1988, 58.) Huhtalan kuvailemaa ”puolta” voisi kutsua myös *julkisuuskulttuurin* osa-alueeksi (tarkemmin käsitteestä ks. Saarenmaa 2010, 34), joka siis näyttää eronneen muusta kulttuurista juuri melodramaattisella sisällöllä. Väkivaltaa *Kuru*-veisuissa ei ole, olihan kyseessä tyyppiltään suru- ja murhelaulu, mutta dramaattisuutta veisujen tyylistä kyllä löytyy. Toisaalta melodramaattista tyyliä selittänee osaltaan traditionaalisen kuolemankulttuurin erilainen suhtautuminen kuolinhetkeen, kuolleisiin ja ruumiiseen. Kuolinhetken tarkkakin kuvailu saattoi auttaa omaisia hyväksymään läheisen kuoleman, kun mahdollisuus hänen vierellä oloon kuolinhetkellä ei enää ollut mahdollista.

Pohdinnoissa ei saa unohtaa perinteen merkitystä. Kysymykseen, *miten* asiat oli veisuissa esitetty, voi yhtä lailla vastata sentimentaalisuuden lisäksi myös, että perinteisessä muodossa. Arkkiveisuja oli julkaistu jo kauan ennen *Kurun* haaksirikkoa ja etenkin ennen sanomalehtien aikaa se oli ollut yksi tapa levittää uutisia. Mitchell Stephens on todennut, että uusi uutisväline voi sulattaa itseensä edeltävän uutisvälineen muodot. Arkkiveisut oli aikoinaan yhdistänyt suullisen ja kirjallisen perinteen, jonka ansiosta laulut levisivät tehokkaasti, mutta niistä saattoi nauttia myös lukutaidoton kansanosat. Veisut siis yhdistivät tutun lauluperinteen, mutta toivat kirjallisella muodolla myös uskottavuutta. (Stephens 1989, 96.) Laulettu muoto oli tuttu ja turvallinen, ja se keräsi kuulijat yhteen. Monille laulamiseksi lienee ollut kysymys tutusta tavasta kuulla uutisia ja käsitellä tapahtunutta. Samaan tulokseen on päätyneet myös Jyrki Hakapää kirjoittaessaan, että vaikka uutinen saattoikin olla veisujen lukijoille tuttuja, arkkiveisut toimivat silti ”keskustelun, muistelun ja juoruilun innoittajana.” (Hakapää 2013, 238.)

Viihteen ja perinteen lisäksi arkkiveisut tarjosivat myös lohdutusta. *Kurun* onnettomuudesta kertovien veisujen voi katsoa tarjonneen lohtua kolmella tavalla. Ensimmäkin kahdessa veisussa lohtu on kirjoitettu suorasanaisesti, eikä ”puettu” opetuksen muotoon, vaikka toisaalta lohduksi muotoillun *moraalin* voi toki tulkita myös opetuksiksi. Nimimerkki --i.--n. on kirjoittanut veisunsa loppuun kaksikin lohduttavaa säettä. Ensin hän muistuttaa, että aika parantaa haavat ja moraalissa hän kirjoittaa, että *Kurun* kaltainen suuronnettomuus yhdistää ihmisiä surussa, ja tuosta yhteisöllisyydestä on löydettävissä myös lohtu. *Moraalissa* kerrotaan myös kansan laulavan yhteisestä surustaan ja siten viitataan veisujen merkitykseen surutyössä:

Ja aika unhon verhoaan on käynyt laskemaan,
se kaikki haavat lääkitsee ja murheen vaimentaa,
ja vaikka toisin hetkin ois se liian painavaa
niin päivä uusi uudet toiveet huomiseksi saa.

On siinä lohtu: suuri murhe aina yhteen tuo,
sen kaikki tuntee omanaan ja osanoton suo.
Ja kansa laulaa muisteloinaan *Kurun* tarinaa,
kun laiva hukkuu matkaajineen Siilinkarin taa.
(--i. --n. 1929.)

Hrl. Kurun haaksirikko -veisun moraalissa taas muistutetaan, että kuoleman jälkeen voimme jälleen kohdata rakkaimpamme:

Kuolema kuka tiennee, jos kohta meidät täältä vie
suuret sekä pienet paneepi paarten pääl'
En enää laula heistä, eroitti kuolema
rinnalla kerran seistaan kun tullaan tuonelaan.
Kun kuolo kohtaa meitä, vie tuoni tuonelaan,
siellä saamme nähdä heitä ja seista rinnalla.
(*Hrl. Kurun haaksirikko...* 1929/1930.)

Toiseksi veisut tarjosivat lohtua tarjoamalla arvaamattomalle kuolemalle merkityksen. Merkitys tarjotaan veisujen konventioihin sopivasti opetuksen muodossa. *Kurun* tapauksessa merkitys on jumalallinen johdatus ja yhden arkin tapauksessa yhteisen aatteen kuolemattomuus. Opetus saatetaan esittää melko tiukkaankin sävyyn ja ikään kuin korostamalla onnettomuuden olleen ihmisten aiemman, synnillisen elämän syytä. Ennen kuin voi ymmärtää veisujen erityistä tapaa käsitellä kuolemaa, on hyvä tarjota vastakohta. Kontrastia arkkiveisujen tavalle tarjota merkitys, ja siten lohdutus opetuksen kautta antaa tuomiorovasti K. H. Seppälän 15.9.1929 Tampereella *Kurun* haaksirikossa menehtyneiden

hautajaisissa pitämä puhe. Siinä Seppälä toi esille omaisten suuren surun arvaamattoman tapahtuman johdosta ja sanoi ymmärtävänsä, että tapahtumaa on vaikea käsittää. Seppälä kuitenkin rohkaisi luottamaan siihen, että lopulta kaikkeen löytyy vielä ymmärrettävä syy:

Vaijatkoon siis suumme astumasta Jumalan puolesta puhumaan ja laskekaamme kätemme suumme eteen, ettemme yritäkään selittää Jumalan teitä. Me sanoimme: Jumala on ne itse selittävä. Miten ja milloin hän sen tekee on meille salaisuus. Mutta kerran on tapahtuva, että me, jotka täällä ymmärsimme puolittain ja näimme kaikki kuin sakean sumun läpi, seisomme Jumalan istuimen edessä ja nöyrinä tunnustamme: ”Hyvin sinä Herra kaikki teit”. (AL 15.9.1929, ”Ensimmäisten onnettomuusuhrien hautajaiset Tampereella.)

Arkkiveisujen tyyli tarjota merkitys eroaa siis melkoisesti kaunopuheisesta puheesta, mutta myös ne tarjosivat lohdutusta omalla tavallaan. *Kurun* haaksirikosta kertovien veisujen opetukset ovat siis *merkityksen antavia lohdutuksia*, joiden kautta kuolintavan hyväksyminen tuli helpommaksi. Merkityksen kautta arvaamattomasta kuolemasta oli mahdollista muodostaa myös hyvä kuolema, jollaisesta toipuminen oli yhteisölle helpompaa.

Kolmas lohdutuksen muoto on rituaalinen. Veisujen konventioihin kuuluva kauhisteleva tyyli, jossa tapahtumien kulku kerrottiin kaunistelematta, mahdollisesti kollektiivisen tyydytyksen, jonka kautta arvaamattoman kuoleman aiheuttamaa aggressiota oli mahdollista purkaa. Kun veisuja oli vielä tapana laulaa ja lukea useamman henkilön kesken, mahdollisti suru- ja murhelaulujen sensaatiohakuisuus *aggressiota purkavan sururituaalin*. Veisuperinne tarjosi siis lohdutusta tekstilajin omien konventioiden kautta.

Johtopäätökset

Kurun onnettomuudesta ja siitä seuranneista kuolemista kerrotaan veisuissa sentimentaaliseen tyyliin. Se, kuinka tarkasti tapahtumista kerrotaan, vaihtelee viisuittain. Toisissa tuodaan hyvinkin yksityiskohtaisesti onnettomuuden vaiheet läpi, toisissa tapahtumat käydään läpi hyvin ylimalkaisesti. Veisujen alussa tiennetään tunnelmaa kuvailemalla, kuinka ihmiset ovat onnellisen tietämättömiä tulevasta kohtalostaan, mutta kuinka kova myrsky enteilee jo tulevasta. Onnettomuuden osalta kerrotaan hätähuudoista, kuvaillaan kuolinkamppailua vedessä ja korostetaan omaisten tuskaa heidän saadessaan tiedon tapahtumista. Tyyli on koko ajan dramaattinen ja sitä vahvistetaan erilaisin kielikuvin. Kuolema näyttäytyy viisuissa kamalana, mutta toisaalta veisujen tapaa selittänee myös traditionaalisen

kuolemankulttuurin erilainen suhde kuolinhetkeen ja ruumiiseen. Osa *hyvää kuolemaa* oli se, että kuolinsyy ja -hetki oli tunnettu, sillä olihan vielä 1900-luvun alkupuolella yleistä, että omaiset olivat läsnä läheisensä kuolinhetkellä. Siksi konkreettinen kuvaus kuolinhetkestä tuskin tuntui varsinaisesti kauhistelulta vaan enemmänkin asioiden kertomisena niin kuin ne olivat.

Monessa veisuista nostetaan esiin myös sankarit, jotka tuona syyskuisena iltapäivänä lähtivät oman henkensä vaarantaen pelastustoimiin. Heitä kiitellään vuolain sanakääntein ja heidän urotyönsä luvataan muistaa ikuisesti. Muuten veisuissa korostetaan onnettomuuden arvaamattomuutta, vaikka merkkejä toki oli ollut havaittavissa. Ihminen ei kuitenkaan niitä osannut lukea ja tämän jälkeen tapahtumat eivät olleet enää kuolevaisten kontrollissa. Arvaamattomuuden kauhua korostetaan myös kertomalla omaisista, jotka täysin yllättäen menettivät läheisensä ja mahdollisen perheen elättäjän. Vain sankarit pystyivät omalla rohkealla toiminnallaan vaikuttamaan tilanteeseen, mutta muuten matkustajat ovat *arvaamattoman kuoleman* uhreja.

Ostaessaan veisuja, ihmiset odottivat saavansa tutulla kaavalla ajankohtaisista tapahtumista eläväisesti kirjoitettua kirjallisuutta. *Kurusta* kertovat veisut eivät ole tässä suhteessa poikkeus. Ne sisältävät tekstilajille ominaista melodramaattisuutta ja sentimentaalisuutta. Veisun veisaaminen oli turvallinen perinne, jonka muodossa uutiset oli totuttu ottamaan vastaan. Veisu jäi mieleen ja siten myös itse tapahtumasta osattiin kertoa vuosiakin myöhemmin. Tiedollista aukkoa *Kurusta* kertovat veisut eivät kuitenkaan täyttäneet, sillä tapaus oli viikkojen ajan sanomalehtien ykkösuutinen ja niin itse onnettomuudesta kuin pelastustöistä sekä hautajaistilaisuuksista raportoitiin laajasti isoin kuvin. Sen sijaan arkkiveisut tarjosivat vaihtoehdon sanomalehtien raportoivalle tylhille kertoen tapahtumista dramaattisemmin mutta myös traditionaalisesti.

Veisuissa *Kurun* onnettomuus sidotaan osaksi jotain opetusta. Yleisin opetus tässä tapauksessa on se, että kuolema voi kohdata missä ja koska vain. Siksi elämä tulisi elää niin, että koska tahansa on valmis jättämään maallisen vaelluksen. Lisäksi muistutetaan kääntymään Jumalan varjeluksen puoleen. Maallinen ja hengellinen tematiikka kulkevat siis käsi kädessä, eikä veisujen liioitteleva tyyli ole este muistuttaa *moraalissa* korkeamman voiman johdatuksesta. Matti Hämäläisen muuta myöhemmin tehty veisu eroaa opetuksen sisällön suhteen muista sen sitoessa haaksirikon osaksi suurempaa tasavaltalaista taistelua. Opetus oli siis tärkeä osa veisua myös *Kurun* tapauksessa, eikä opetuksen irrationaalisuus suhteessa itse tapahtumaan ollut lähtökohtaisesti ongelma – tarkoitus oli luoda ne hyvin yhteen sitova kertomus.

Vaikka kuolema kuvaillaan arkeissa hirveänä, eivätkä veisut olisi sopineet hautajaistilaisuuksissa laulettaviksi, tarjoavat ne silti omien konventioidensa kautta myös lohdutusta. Osassa veisua lohduttava

ajatus esimerkiksi kuoleman jälkeisestä elämästä tuodaan esille *moraalissa*. Lisäksi lohduttavana elementtinä voi tulkita pelastajien ja pelastuneiden kohtaloiden julkituonnin. Heidän rohkea toimintansa esitetään ikään kuin arvaamattomuuden vastakohtana. Sankarillinen ihminen voi itse vaikuttaa kohtaloonsa. Lisäksi kahdessa veisussa esiintyvä kertomus hylystä rukousasennossa löytyneestä kuolleesta neidosta muuttaa arvaamattoman kuoleman *hyväksi kuolemaksi*. Herra ei ole unohtanut onnettomuudessa kuolleita ja neidon kuolinhetki näyttäytyy tarinan kautta rauhallisena.

Veisujen opetukset taas toimivat lohduttavana merkityksenantona, jonka kautta omaisten oli helpompi ymmärtää ja hyväksyä arvaamaton kuolema. Merkityksen kautta oli mahdollista haastaa ajatus arvaamattomuudesta ja etsiä niin kuolemalle kuin elämällekin merkitys. Vaikka ihmiset ovat kuolevaisia, opetus tarjosi kuolemattoman merkityksen. Lisäksi veisujen kauhistelevalta tyyli mahdollisti arvaamattoman kuoleman aiheuttaman ahdistuksen purkamisen tarjoamalla kollektiivista tyydytystä. Kun veisuja vielä usein laulettiin yhdessä, saattoi kauhistelevan sisällön läpikäynti muodostua yhteiseksi sururituualiksi.

Nopealla vilkaisulla ainoastaan sentimentaaliselta ja liioittevalta vaikuttanut sisältö tarjosi siis monenlaisia tapoja käsitellä arvaamatonta kuolemaa. Vaikka veisut eivät tarjonneet lohdutuksen sanoja kovin kaunopuheisessa muodossa, tarjosivat niiden konventiot omanlaisiaan, tuttuja ja perinteisiä työkaluja arvaamattoman kuoleman käsittelylle. Ne olivat osa julkista kuolemankäsittelyä tarjoten vaihtoehdon esimerkiksi sanomalehtien uutisille. Osaltaan ne kertovat myös perinteiden merkityksestä kuolemankäsittelyssä traditionaalisen ja modernin kuolemankulttuurin taitekohdassa. Arvaamattoman kuoleman hetkellä arkkiveisuperinteellä oli kysyntää, vaikka murros moderniin oli jo etenkin kaupungeissa alkanut.

Kirjoittaja:

Anna Huhtala, FM, tekee väitöskirjaa Tampereen yliopiston historian tohtoriorjelmassa. Tutkimuksen aiheena on väkivalta- ja onnettomuuskuolemien käsittely maailmansotien välisessä Suomessa. Yhteystiedot: huhtala.anna.r@student.uta.fi

Lähdeluettelo

Arkistolähteet:

Kansanperinteen arkisto: Ääninauhat, AK/3440.

Vapriikin kuva-arkisto.

Tampereen kaupunginkirjasto Metso: Arvo H. Nurmen arkisto.

Sanomalehdet:

Aamulehti (AL), syksy 1929.

Ruovesi, 11.9.1929.

Virtain, Ähtärin, Alavuden ja Töysän Sanomat (Sanomat), 13.9.1929.

Painetut lähteet:

Bergström, Werner. *Suru- ja murhelauluja*. Hyvinkää, 1929.

Hämäläinen, Matti. *Hukkuvain jäähyväiset, laulu "Kurun" ja "Louhen" haaksirikoista*. Jyväskylä: K.J. Gummerus, 1934.

Eno Kalle eli Kalle Juhonpoika. *Liikuttavan tunteellinen Suru laulu*. Helsinki: Petäjän kirjapaino, 1929.

Marttinen, Basilius. *Surullinen laulu "Kuru" laivan haaksirikosta*. Pori: Otto Andersenin Kirjapaino, 1929.

Nimimerkki S. Aattelo. *"Kuru" muistelmä*. Tampere: Kristillisen Työväen Kirjapaino, 1932.

Nimimerkki _ _ _ i. _ _ _ n. *Surulaulut Näsijärven ja Luopioisten onnettomuuksista*. Tampere: Kirjamyynä Tampere, 1930.

Raittinen, Serafina. *Muistoruno vainajista Näsijärvellä*. Loimaa: Loimaan Kirjapaino, ei painovuotta (arkiston mukaan 1929/1930).

Syväri, Valdemar. *Kurulaivan haaksirikko*. Tampere: Paperi- ja Kustannus Oy:n Kirjapaino, 1929.

[Tekijä tuntematon.] *Hrl. Kurun haaksirikko Näsijärvellä 7/9 1929*. Viipuri: Viipurin Työväen Kirjapaino, ei painovuotta (arkiston mukaan 1929/1930.)

Kirjallisuus:

Ahola, Ilpo. "Basilius Marttisen värikäs elämä." *Tuohijärvi* (blogi), 12.6.2014. Luettu 14.5.2017. <http://tuohijarvi.blogspot.fi/2014/06/basilius-marttisen-varikas-elama.html>.

Asplund, Anneli. *Balladeja ja arkkiveisuja, suomalaisia kertomalauluja*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 1992.

Bauman, Zygmunt. *Mortality, Immortality & Other Life Strategie*. Cambridge: Polity Press, 1992.

Bergström, Ellen. *Wernerin wiisuja: Lauluarkkien tekijän ja kulkevan kirjakauppiiaan Werner Bergströmin elämää ja tuotantoa*. Läyliäinen: [Ellen Bergström], 1992.

van Dijk, Teun A. *Macrostructures. An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1980.

Fingerroos, Outi. *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004.

Hakapää, Jyrki. "Laulettu ja kirjallisen kohtaaminen." Teoksessa *Kynällä kyntäjät, Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, toim. Lea Laitinen ja Kati Mikkola, 221–252. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.

Hedin, Östen. "Vackra versar om den förskräckliga olyckan - om olyckshändelser i skillintyrck." *Tidskriften Biblis* 28 (2009): 16–32.

Huhtala, Liisi. "Arvottomat arkkiveisut?" Teoksessa *Kirjan rantaviiva*, toim. Jussi Nuorteva, 45–59. Helsinki: Gaudeamus, 1988.

Huhtala, Liisi. "Arkkiveisu kirjallisuuden tutkimuksen näkökulmasta." Teoksessa *Kirjahistoria: Johdatus vanhan kirjan tutkimukseen*, toim. Tuija Laine, 237–251. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996.

Huuskonen, Tiina. *Murhelauluja ja vallankumousrunoja, suomalaiset arkkiveisut aikansa kuvaajina 1899–1917*. Pro gradu-tutkielma. Turku: Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, 2016.

Kalela, Jorma. "Historiantutkimus." Teoksessa *Genreanalyysi: Tekstilajitutkimuksen käsikirja*, toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä, ja Mikko Lounela, 505–510. Helsinki: Gaudeamus, 2012.

Kansallisarkisto. "Asiakirjanäyttely: Titanic 100-vuotta, Titanicin suomalaiset muistot." Luettu 11.5.2017. <https://extranet.narc.fi/albumi/albumi.php?n=2&a=0>.

Kansalliskirjasto. *Fennica: Suomen kansallisbibliografia*. Luettu 11.5.2017. https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FL.

Kemppainen, Ilona. *Isänmaan uhrit: Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.

Kuismin, Anna. "Rahvaan runot." Teoksessa *Kynällä kyntäjät: Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, toim. Lea Laitinen ja Kati Mikkola, 185–241. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.

Laitinen, Erkki. *Kurun historia 1919–1985*. Kuru: Kurun kunta, 1992.

Marjomaa, Risto. "Kuolema taistelulentällä." Teoksessa *Ilmestyskirjan ratsastajat: Sota, nälkä ja kuolema historiassa*, toim. Risto Marjomaa, Jouko Nurminen ja Holger Weiss, 318–343. Tampere: Vastapaino, 2000.

Moilanen, Pentti ja Pekka Räihä. "Merkitysrakenteiden tulkinta." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin, II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, toim. Juha Aaltola ja Raine Valli, 46–69. Jyväskylä: PS-kustannus, 2010.

Nenola-Kallio, Aili. "Kuolema, yksilö ja yhteisö. Kuolemanrituaalien alustavaa tarkastelua." Teoksessa *Folkloristiikkaa ja uskontotiedettä*, toim. Martti Junnonaho, 178–206. Etiäinen 1. Turku: Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, 1985.

Niinimäki, Pirjo-Liisa. *Saa veisata omalla pulskalla nuotillansa: Riimillisen laulun varhaisvaiheet suomalaisissa arkkiveisuissa 1643–1809*. Helsinki: Suomen Etnomusikologisen Seuran julkaisuja 12, 2007.

Niinimäki, Pirjo-Liisa. “Arkkiveisut lehdistön edeltäjinä Suomessa 1600- ja 1700-luvuilla.” *Tiedotustutkimus* 21 (1998) 3: 36–53.

Pentikäinen, Juha. “Yksilö perinnetutkimuksen kohteena.” Teoksessa *Perinteentutkimuksen perusteita*, toim. Outi Lehtipuro, 185–248. Helsinki: WSOY, 1980.

Pajari, Iiona (2014a). “Hautaustoimistot surevin tukena: Muuttuva surukäsitys ja hautausalan kasvava rooli kuolemanrituaaleissa 1900-luvun loppupuolen Suomessa.” *Thanatos* 3 (2014) 2: 61–78. Luettu 5.6.2017. https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2014/11/pajari_hautaustoimistot.pdf.

Pajari, Iiona (2014b). “Kuolema maalla ja kaupungissa: Suomalaisen hautajais- ja kuolemankulttuurin muutos 1800-luvun lopulta nykypäivään.” *Historiallinen aikakauskirja* 112 (2014) 4: 393–405.

Saarenmaa, Laura. *Intiimin äänet: Julkisuuskulttuurin muutos Suomalaisissa ajanvietelehdissä 1961–1975*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, 2010.

Shepard, Leslie. *The Broadside Ballad, A Study in Origins and Meaning*. Hatboro, P.A.: Legacy Books, 1978.

Siikala, Anna-Leena. *Tarina ja tulkinta: Tutkimus kansankertojista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1984.

Siltala, Juha. *Sisällissodan psykohistoria*. Helsinki: Otava, 2009.

Stephens, Mitchell. *A History of News*. New York: Penguin Books, 1989.

Vuorela, Toivo. *Suomalainen kansankulttuuri*. Helsinki: WSOY, 1975.

Abstract

The aim of this article is to open up a new perspective on the research of death by using Finnish broadside ballads as the primary source. Broadside ballads were printed ballad-sheets and covered topics varying from love and religion to drinking and current events, such as accidents and crimes – giving rise to the issue of death. Popular songs had a questionable reputation as “trash literature”, which took a sentimental approach to current events. Nevertheless, they were part of public handling of death offering an alternative to, for example, for newspapers.

This article’s task is to investigate how ballads described death and what methods for handling death they offered. The main sources analyzed are broadside ballads written about the steamship *Kuru*, which sank in a heavy storm on Lake Näsijärvi, Tampere, in September 1929 in the most severe maritime disaster in Finnish history. On that day, 136 people lost their lives and only 22 survived. The shipwreck of the *Kuru* was the most prominent news in Finland for the next few weeks and the disaster inspired at least for nine broadside ballads.

These nine broadside ballads repeat such words as *horrible* and *terrible* and highlight the horror of sudden death by describing the passengers’ ignorance of their looming destiny and by telling about the huge sorrow of those who unexpectedly lost their loved ones. The tension is raised by multiplying the struggle of the casualties in the storming lake with different figures of speech. Adhering to established traditional

patterns ensured that audiences got what they expected. The reputation of broadside ballads was well known and customers who bought them expected entertaining content.

Although broadside ballads were sentimental songs, they could also offer consolation to the bereaved. Traditionally, songs included a lesson, but when their topic was death, the lesson became consolation, giving a reason for the sudden death, such as an act of God or the result of a political battle (one ballad, connected the disaster to the republican battle). Furthermore, the exaggeration of horror in ballads, traditionally sung by groups, could generate a feeling of collective satisfaction which in turn created space for a shared ritual to express sorrow and process the aggression caused by the unexpected death.

Although entertaining trash literature, broadside ballads offered different methods to handle the sudden death. This function explains why people wanted to sing about death. In conclusion, the investigation of ballads improves understanding of this tradition's role in the public handling of death.

Med döden som protagonist. En diskursanalytisk fallstudie om dödens makt

Christina Sandberg

Åbo Akademi

Christina Sandberg disputerade den 17 december 2016 vid Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi vid Åbo Akademi med avhandlingen *Med döden som protagonist. En diskursanalytisk fallstudie om dödens makt*. Som opponent fungerade professor Birgitta Meurling från Uppsala universitet och som kustos fungerade biträdande professor Lena Marander-Eklund. Sandberg fungerar nu som postdoc-forskare vid ämnet Nordisk folkloristik.

Likartade föreställningar om döden har förekommit sedan religionernas uppkomst oberoende av världsdel eller region. Vid dödsrikets port krävs att den döde redogör för sitt liv. Om han levt moraliskt, tappert och rättfärdigt belönas han och får till exempel stiga ombord på solgudens skepp och varje morgon födas på nytt tillika med solen, eller han saligförklaras och får bo i ett himmelrike. Om kontentan av hans liv visar på dåligt leverne blir bestraffningen att han för eviga tider fördöms till det mörka, tröstlösa och farofyllda dödsriket. En eller flera domare, oftast gudar, dömer utifrån den dödes livstids val och beslut var i dödsriket, eller i vilket dödsrike, han hamnar och hur hans fortsatta existens kommer att bli. Fruktan var således nyckelordet i föreställningarna om döden och livet efter döden. Ca 2000 år f.Kr. konstruerade människan sig ett garanti mot att inte utplånas av döden, den odödliga själen med medföljande sjalakult, offer och tillbedjan. Ängsten inför döden har ändå bestått. Ännu långt in på 1900-talet sökte man till exempel här i Norden efter omen som bådade död och bedrövelse, och det kunde vara vad som helst som avvek från vardagen, ett svart djur eller att någon nös på jul- eller nyårsafton. Och när någon dött sågs antydningar om vem som står näst i tur till exempel i om det var en man eller kvinna som avlägsnade sig från sorgehuset sist, på vilken sida den döde legat när han dog, eller med vilken fot hästen började likfärden. Likvaka var viktigt och hela byn tog farväl, och om man hade något otalt med den döde skulle man röra vid honom och på så sätt garantera att den döde lämnade en i fred. Ståtliga begravningar och välbesökta gravöl fungerande som liknande garanti, och den döde fick då ro och tillträde till himmelriket. Om sådana säkerhetsåtgärder inte vidtogs kunde den döde hemsöka och ofreda dem som gjort honom orätt. Vi kanske inte längre letar efter omen, men vi

följer den dödes anvisningar om till exempel begravningar och minnesstund till punkt och pricka, och upplever att det känns skönt att de sörjande är många även om begravningen hålls i stillhet, då de sörjande bekräftar den dödes liv som meningsfullt.

Människan har alltid haft svårt att uthärda tanken att hennes nära och kära – eller hon själv – genom döden utplånas, utan har då hellre godtagit konstruktionen om ett liv efter döden och ett rike bortom det synliga. Att detta rike i uppfostrande syfte har konstruerats så att någon överhet eller någon annan människas agerande bestämmer om den dödes öde, kan i äldre tider ha haft betydelse, i dag får ens kära nog komma till himmelriket där allt är rofullt och smärtfritt och där man förenas med släkt och vänner. Men även om vi inte längre aktivt tänker Dantes *Inferno* så tycks vi ändå fascineras av tanken om levande döda, för hur kan man annars förklara att en tv-serie som *The Walking Dead* är inne på sin sjunde säsong och att den grupp människor som överlevt världens undergång enligt planer ska försöka överlista zombier i något som kunde liknas vid krig i åtminstone fem säsonger till. Är budskapet att man inte behöver räddas döden genom att visa att de döda inte lever på riktigt ens i dödsriket?

Om man tänker på dödsforskningen i dag kan man se, eller ser åtminstone jag, en tudelning: vi har forskning kring gamla seder och bruk: nyutgåvan från 2015 av Louise Hagbergs *När döden gästar* bekräftar intresset för hur tidigare generationer tänkt och agerat för att förstå hur döds-kulturen förändras. Det samma gäller Kaarina Koskis avhandling från 2011 där dödens makt diskuteras genom motsättningen att döden är förbehållen kyrkans domän och folkets föreställningar om de dödas närvaro i sin närmiljö dagliga liv. Ett exempel på att döds-kulturen faktiskt är under förändring är Anna Haverinens avhandling från 2014 om hur sorg får uttryck i sociala medier, som minnessidor och diskussionsfora, och hur dessa fungerar som stöd och till och med som substitut för graven. Också i de intervjuer jag gjort kan man ana en liknande antydning till att graven som en konkret markör för att man existerat minskar i betydelse. Man väljer kremering och ens aska får gärna spridas ut i naturen. Det som ändå inte bör förbises är att seder och bruk, dödens riter, fungerar som ett stöd när anhöriga famlar efter rutiner att klamra sig fast vid för att hantera sorgen och vad man ska göra om riterna fallit i glömska, som *Hufvudstadsbladets* kolumnist skrev då han för några veckor sedan reflekterade över sin mors död. Han valde att hedra modern genom att i två veckor klä sig i svart kostym och svart slips men avstod från svart sorgeband, det hade varit att synliggöra det privata för mycket.

Det som dock inte visar sig ha förändrats är hur man talar om döden. Också här ses en tudelning. I det offentliga diskuteras döden mycket, debatter blossar upp om vanvård av äldre på institutioner eller då en döende sjuk skickas hem med enbart ett minimalt samhälleligt stöd. Stora olyckor och dramatiska dödsfall når på några minuter allmänheten via sociala medier. Den senaste debatten uppstod kring dödsskjutningarna i Imatra, och experternas budskap var att man absolut bör ventilera sina tankar och

känslor, ångest och vrede kring denna oförklarliga händelse för att kunna återgå till att vara den produktiva samhällsmedlem man förväntas vara. Olika föreningars stödgrupper och den kyrkliga samfälligheten ställde sig utan dröjsmål till förfogande. Vid privata dödsfall får närmiljön stå för stödet, även om chocken kan upplevas lika förödande. I en liten krets med personer som alla kan sörja lika mycket synes det ofta vara svårare att bryta tystnaden och att visa sina känslor. Man vill ogärna ställa till besvär eller belasta andra. Det samhälleliga stödet är mera ansiktslöst. Å andra sidan kan man också se det så att en privat sörjande kan ges mera tid att bearbeta det som hänt, medan samhället inte har råd med att en hel bygemenskap förblir ineffektiv en längre tid. Jag diskuterar i avhandlingen genom tre former av tystnad, den närvarande dödens tystnad, den skonande tystnaden och hjälplöshetens tystnad, möjliga orsaker till varför det är svårt att bryta den privata tystnaden. Offentliga personer bryter dock ibland tystnaden kring privat död och sorg. Det gjorde till exempel en familj genom att göra en dokumentärfilm om makens och familjefaderns sista år i kampen mot cancer. Dokumentären visades på bästa sändningstid på Yle Fem i fjol, och responsen var enligt hustrun överväldigande. I dam- och kvällstidningar är det relativt vanligt att någon berättar om sin sorg. Sådana offentliggöranden kan fungera som stöd för personer som mist en anhörig genom att visa på alternativa överlevnadssätt både i sorg och i dödsångest, visar också min forskning.

En annan livlig debatt som uppstod i medierna kring allhelgonadagen gällde den goda döden, en benämning som föredras framför aktiv dödshjälp till obotligt sjuka med outhärdliga smärtor. Just nu pågår en insamling av 50000 namn, som krävs för att förslaget ska behandlas i riksdagen. Finlands läkarförbund motsäger sig officiellt legalisering av dödshjälp, men var femte läkare lär vara villig att i praktiken ge eutanasi. Den statliga kyrkan håller låg profil, medan katolska biskopar menar att ”dödens makt över livet frestar människor att våldföra sig på döden” och etikprofessor emeritus Tage Kurtén menar att människan slipper ta ställning till etiska och moraliska frågor då lagtexter säger vad som är tillåtet. Bizarra debattinlägg förekommer också, till exempel att läkare som utför eutanasiingreppet bör få extra ersättning eller att man kan programmera sjukhusrobotar att utföra ingreppet. Forskare har länge talat om att den döende måste ges tillåtelse att dö, men har då avsett att både den döende själv och anhöriga förlikar sig med situationen, inte att den döende aktivt hjälps att dö. Att assistera vid självmord är inte straffbart i Finland, inte heller att inom sjukvården ge passiv vård i livets slutskede, så det är naturligt att diskussioner om aktiv dödshjälp väcks med jämna mellanrum. Döden tigs alltså inte ihjäl, även om forskare i årtionden hävdar att det är just det som sker då döden undangöms på institutioner och handhas av experter och att det är därför människor inte vet hur de ska agera kring döden eller hur de ska bemöta en sörjande. Det är inte döden som undangöms eller tigs om, för modeller finns att ta till i allt från att se sin döda anhöriga, ordna begravning och kondolera. Min studie

visar att det som undangöms är den privata sorgen. Det bekräftas också i en färsk doktorsavhandling från augusti i år, nämligen Mari Pulkkinens *Salattu, suoritettu ja sanaton suru*, på svenska ungefär: ”Den undangömda, presterade och stumma sorgen”, där upplevelsen av sorg och förlust ses ur ett holistiskt perspektiv som både privat och med andra delad erfarenhet och som en psykisk-dynamisk och tillfällig störning som man måste komma över. När sorgen döljs blir den en intern kroppsligt upplevd känsla, och när tystnaden förblir selektiv och orden otillräckliga förblir döden tabu. Kulturella modeller inskränks till familjeinterna, tänkesätt, agerande och kommunikationen kring ett dödsfall bestäms då också familjeinternt, vilket betyder att kulturella konventioner får ge vika för individuella sätt att uttrycka sorg, vilket i sin tur gör det ännu svårare att bryta tystnaden kring döden, menar Pulkkinen.

Min teoretiska utgångspunkt är maktagerande kring döden, och min inspiration har varit Michel Foucaults utsaga att människor vet vad de gör, att de oftast vet varför de gör som gör men att de sällan kan förutse konsekvenserna av sitt agerande. Jag benämner dessa aspekter maktagerande, maktstrategi och konsekvens. Maktagerande kan förenklat vara att en obotligt sjuk vill upprätthålla en normal vardag och då väljer tystnad som strategi, vilket resulterar i att övriga familjemedlemmar varken kan ventilerat sin ångest eller ta farväl. Maktagerande kan vara att den döende vill behålla kontrollen också över sin död och regisserar sin begravning, vilket av anhöriga kan upplevas antingen som positivt eller som negativt. Och maktagerande kan vara att en familjemedlem utser sig eller av andra utses till primärsörjande, och övriga får agera stödperson, dock så att de i andra sammanhang ges primärsörjanderollen. Maktaktörerna kan vara enskilda familjemedlemmar, samhällseliga institutioner, en sjukdom eller döden. När man förstår ”varför”, alltså meningen med eller bakom något ändras maktförhållandet och motståndaren mister sin makt, men i döden finns ingen motpart och ingen mening. Kanske döden just därför upplevs så skrämmande, när man är död har man mist sin mening.

Olika tider har medfört olika sätt av manipulation i syftet att uppfostra lydsjälur, en term som Sune Sunesson använder i sin inledning till Michel Foucaults *Övervakning och straff* och som betyder ”en individ som har underordnats systemet genom kontroll och fostran”. Döden omringas av mycket kontroll, vilket skapar osäkerhet och ångest, och då är det lätt att någon tar över eller att man ger över till någon, må sedan vara kyrkans eller samhällets regler, konventioner, enskilda auktoriteter inom ens närmiljö, den döende, föräldrar, make, maka eller till exempel läkare eller begravningsentreprenör. Maktagerande kan sägas vara inbyggt i vårt dna på samma sätt som hoppet, och är något man sällan ens reflekterar över, man bara ”gör”, men när något stör balansen i ens liv synliggörs maktrelationerna. Hur och varför så sker, har jag försökt visa i min studie.

Väkivalta- ja onnettomuuskuolemien julkinen käsittely 1920–30 -lukujen Suomessa

Anna Huhtala

Tampereen yliopisto

Teen väitöskirjaa Tampereen yliopistossa historian oppiaineessa. Tutkin laadullisessa väitöskirjatutkimuksessani, miten arvaamattomia kuolemia eli väkivalta- ja onnettomuuskuolemia käsiteltiin julkisesti 1920–1930-lukujen Suomessa. Ajanjaksoa leimasi sisällissodan jälkeinen kahtiajakautuneisuus, poliittiset ääriliikkeet sekä 1930-luvun lama ja sen aiheuttamat sosiaaliset ongelmat ja kasvava rikollisuus. Toisaalta aikakausi oli myös vahvaa kaupungistumisen ja modernisaation aikaa, johon kuului talouskasvua ja vaurastumista. Tutkimuksessani aikakauden moniulotteisuutta tarkastellaan väkivalta- ja onnettomuuskuolemien julkisen käsittelyn kautta, vaikka myös yksityinen kuolemankäsittely limittyy osaksi tutkimusta. Päälähteinä ovat sanomalehdet ja arkkiveisut.

Tutkimukseni tavoite on lisätä tietoisuutta väkivalta- ja onnettomuuskuolemien julkisen käsittelyn historiasta, mikä siirtää fokusta perinteisestä yhteisöllisestä kuolemankäsittelyn tarkastelusta koko yhteiskunnan tasolle. Yleensä kuolema oli yksityinen asia, mutta väkivalta tai traaginen onnettomuus muuttivat yksityisen julkiseksi. Tutkimani tapaukset saivatkin aikanaan paljon huomiota. Toisena tavoitteena on tuottaa tietoa kuolemankulttuurin muutoksesta traditionaalisesta moderniin 1900-luvun alkupuolella. Väitöstutkimukseni antaa tietoa siitä, miten arvaamattomat kuolemat haastoivat muutosta traditionaalisesta moderniin. Hypoteesini on, että väkivalta- ja onnettomuuskuolemat loivat tarpeen hakea lohdutusta nimenomaan vanhoista perinteistä myös siellä, missä murros oli jo käynnistynyt.

Myös tutkimuksen aineisto tukee traditionaalisen ja modernin kuolemankulttuurin murrosvaiheen tutkimusta. Sanomalehdet edustavat modernimpaa tapaa raportoida kuolemista ja arkkiveisut taas perinnetekstilajia, jonka konventiot olivat tuttuja ja turvallisia. Arkkiveisut olivat yhteisöllistä viestintää, joiden opettavainen ja viihteellinen sisältö rakentui niin tuottajan kuin vastaanottajan tarpeista ja oli siten tavoitteellisesti tuotettua. Sisältöön vaikutti se, mitä kuulijakunnan arveltiin haluavan kuulla – olihan kyseessä myyntiartikkeli. Ajoittain erittäin sensaatiohakuaisesti kirjoitetut arkkiveisut tarjoavatkin sanomalehdistä poikkeavan kuvan julkisesta kuolemankäsittelystä. Kuolemantutkijalle arkkiveisut ovat

erittäin mielenkiintoinen tutkimuskohde yhdistäessään sensaatiohakuisuuden ja melodramaattisuuden, mutta myös surun ja lohdutuksen.

Tarkoitukseni on sisällönanalyysin ja lähiluvun keinoin teemoittaa laaja lähdeaineistoni luodakseni kuvaa siitä, millaiset teemat nousivat eri tapausten ja toisaalta eri lähteiden yhteydessä esille. Millaisin teemoja lähteet tarjosivat omaisten surutyöhön, ja käytettiinkö arvaamattomia kuolemia toisaalta myös hyväksi omien näkemysten ajamiseen? Toinen tutkimuksellinen hypoteesini on, että etenkin arvaamattomilla kuolemilla on yhteiskunnallinen puoli, jossa käsittelyyn ei liity pelkästään tarve surra ja lohduttaa vaan myös hyödyntää tapausta erilaisten ideologioiden edistämiseksi.

Väitöskirjatyöni tutkimusasetelman taustalla vaikuttaa etenkin kaksi seikkaa. Ensimmäkin olen jo maisteriopintovaiheessa ollut kiinnostunut suomalaisen kuoleman historiasta. Suomen Sotahistoriallisen Seuran palkitsema pro gradu -tutkielmani käsitteli kuolemankäsittelyä Suomen sisällissodassa punaisten puolella. Toiseksi koen, että keskittyminen nimenomaan maailmansotien väliseen Suomeen sekä arvaamattomien kuolemien julkiseen käsittelyyn tarjoaisi yhteiskunnallisesti tärkeää ja ajankohtaista tietoa siitä, millaiseksi kuoleman rooli voi julkisuudessa muuttua erilaisten tavoitteiden ja päämäärien muovaamana.

Yhteystiedot: huhtala.anna.r@student.uta.fi

HANKE-ESITTELY

Kotikuoleman relationaalisuus – Tarinoita ikääntymisestä ja kuolemasta kotona

Auli Vähäkangas
Suvi-Maria Saarelainen
Marjaana Seppänen
Sanna Mustasaari
Sofia Sarivaara
Helsingin yliopisto

Mirja Sisko Anttonen
Terhokoti

Anna Mäki-Petäjä-Leinonen
Itä-Suomen yliopisto

Tutkimusryhmämme muodostuu neljän tieteenalan – sosiaalitieteiden, oikeustieteen, hoitotieteen ja teologian – tutkijoista. Teologian ja hoitotieteen tutkimusryhmän muodostavat käytännöllisen teologian professori Auli Vähäkangas, käytännöllisen teologian postdoc- tutkija Suvi-Maria Saarelainen (Helsingin yliopisto) ja TtT, postdoc-tutkija Mirja Sisko Anttonen (Terhokoti). Oikeustieteen tutkimusryhmään kuuluvat dosentti, yliopistotutkija Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (Itä-Suomen yliopisto) ja tohtorikandidaatti Sanna Mustasaari (Helsingin yliopisto) ja sosiaalitieteiden tutkimusryhmän muodostavat sosiaalityön professori Marjaana Seppänen ja valtiotieteen tohtorikandidaatti Sofia Sarivaara (Helsingin yliopisto).

Tutkimme millainen on ikääntyvän ihmisen (yli 65-vuotiaan) kotona tapahtuva vanhenemisen ja kuoleamisen prosessi. Erityisesti olemme kiinnostuneita siitä, millainen ympäristö koti on ikääntymisen ja kuoleamisen kontekstina. Suomalainen lainsäädäntö on muuttunut viime vuosina nopeasti: lakimuutosten myötä ikääntymisen ja kuoleamisen prosessit tulevat lisääntyvässä määrin siirtymään kotiin. Aikaisemmat kansainväliset vertailut suomalaisen kuoleman laadusta nostavat esille kuitenkin selkeää kritiikkiä siitä, miten suomalaiset kohtaavat kuoleman: yhteisöllisyyden puute ja palliativisen hoidon laatu sekä hoidon tuottaminen ovat kriittisiä alueita suomalaisessa saattohoidossa. Tutkimusta rahoittavat Koneen säätiö (sosiaalitieteiden osuus) ja Suomen Kulttuurirahasto (pilotti ja oikeustieteen ja teologian osuuden aloitus). Olemme hakeneet projektille myös muuta rahoitusta, mutta niiden rahoituspäätökset eivät ole vielä tulleet.

Tutkimuksemme peruslähtökohtana on aktiivinen ja toimiva yksilö, joka elää ja saa tukea ihmissuhteista. Merkitykselliset ihmissuhteet muokkaavat yksilön kokemusta omasta itsestä ja identiteetistä. Näin ollen myös elämän perimmäiset arvot tulevat esille ihmissuhteiden kentässä.

Perinteisen, individualistisen autonomian rinnalle on kehittynyt ymmärrys relationaalisesta autonomiasta, jonka mukaan yksilön autonomia määräytyy suhteessa läheisiin ihmissuhteisiin.

Toisaalta suhteissa olemisen kenttää voidaan tarkastella myös siitä näkökulmasta, millainen merkitys yksilön henkilökohtaisella jumalasuhteella on kuoleman lähestyessä.

Ihmissuhteiden merkitys korostuu kuoleman lähestyessä. Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että kokemus kuoleman lähestymisestä on erilainen yksilölle ja hänen omaiselleen. Kun potilas on sisäistänyt oman tilanteensa parantumattoman sairauden kanssa, hänen toivonsa siirtyy paranemisesta hyvään kuolemaan. Toimijuuden näkökulmasta olennaista on, että kuolevan ihmisen ihmisyyttä ja toimintakykyä tuetaan mahdollisimman monipuolisesti. Tällöin omainen kokee tehtäväkseen löytää tapoja, jolla toimijuutta voi tukea. Kuoleman lähestyessä läheiset ihmissuhteet tulevat entistä tärkeämmäksi ja antavat mielekkyyden tunnetta elämään. Kuoleman jälkeen muistelu erilaisten rituaalien avulla antaa surevalle tavan ylläpitää relaatiota (vrt. *continuing bonds*) edesmenneeseen läheiseen.

Monitieteinen kolmivuotinen tutkimushankkeemme yhdistää teologian, sosiaalityön, hoitotieteen ja oikeustieteen tutkimusnäkökulmat – näiden näkökulmien avulla tavoitamme monipuolisesti kotona ikääntymiseen ja kuolemiseen liittyvää problematiikkaa sekä ymmärrämme ihmisen kokonaisvaltaisena, itsemääräävänä yksilönä. Hankkeemme liittyy olennaisesti talouden ulottuvuuksiin, saattohoidon resursseihin, kuoleman laadukkuuteen ja eettisoikeudellisiin kysymyksiin. Lisäksi tarkastelemme palveluteknologian mahdollisuuksia toimia osana ikääntyvän ja omaisen saamaa tukea heidän valmistautuessaan kuolemaan. Ikääntyminen itsessään ja kuoleman lähestyminen ovat prosesseja, joiden kulkuun yksilöiden väliset ihmissuhteet vaikuttavat.

Kotikuolema-hanke tarkastelee sekä kuolevan että hänen omaissaattajansa kokemusta elämän merkityksellisyydestä kuoleman läheisyydessä. Tavoitteenamme on haastatella sekä kuolevia että omaissaattajia saattohoitoprosessin aikana. Näiden haastatteluiden lisäksi haastattelemme omaissaattajia myös omaisen kuoleman jälkeen. Hankkeen pilotti-vaihe on käynnistynyt keväällä 2017. Siinä testaanme haastatteluinstrumentteja ja etsimme lisää yhteistyötahoja. Jos kiinnostuit osallistumisesta tutkimukseen tai tutkimus- tai verkostoyhteistyöstä, ole yhteydessä Auli Vähäkankaaseen (auli.vahakangas@helsinki.fi).

Kuolema on tässä hetkessä

Taru Hallikainen

Haastattelin *Armon kintereillä* (2017, Arktinen Banaani) kirjaan yli 30:a henkilöä eri taustoista ja maailmankatsomuksista. Kysyin, mitä armo merkitsee ja miten se ilmenee heidän arjessaan. Minulla ei ollut valmista, strukturoitua kysymysrunkoa enkä saanut sellaisia vastauksia, vaan haastattelut olivat tajunnanvirranomaisia pohdintoja. Useassa haastattelussa esille nousi kuolema: koska kirja käsittelee armoa, myös kuolema ja siihen liittyvä kipu tulevat esille lohdutuksen, armollisuuden ja mahdollisuuksien kautta. Kuolemalla on kasvua vahvistava vaikutus.

Kuoleman läheisyys suhteuttaa asioita. Elämän ja itsensä rajallisuuden ymmärtäminen tuo elämään syvyyttä ja voi antaa rohkeutta toimia. Kuolema opettaa läsnäolon taitoa ja voimaa. Läsnäolo on elämän vauhdin pyörteissä helposti kuin saippuaa, joka karkaa käsistä. Kuoleman kanssa käsikkäin se on helpompi kohdata.

Kuolema on yhtä aikaa painavaa ja vahvaa ja kuitenkin haurasta ja heikkoa. Vai onko se sittenkin elämä. Voiko niitä erottaa toisistaan?

Kuoleman tahtoon taipuminen voi tuoda uusia sävyjä työelämään. Hanna löysi oman tiensä saattohoitajaksi sen jälkeen, kun hän oli haudannut toisen lapsensa: ”Kiinnostus suruun ja kuolemaan on tullut näiden kokemusten myötä. Olen saanut varmuutta ja vahvuutta omaan työhöni saattohoitajana.” Hanna ajattelee, että ihmisille ei tapahdu mitään sattumalta.

Kuolema ja sattuma leikittelevät toisinaan keskenään. Eräs kirjassa mukana oleva isä sai sairaalasta soiton kotiin, että vakavasti sairaan lapsen vointi oli heikentynyt rajusti. Isä lähti ajamaan kohti sairaalaa, kun matkalla tuli puhelu. Poika oli kuollut. Poliisin valvontakamera taltioi isän ajamassa ylinopeutta sillä samalla hetkellä, joka on kirjattu pojan kuolinajaksi.

Kuoleman äärellä me kaikki elämme.

Kirjoittaja:

Taru Hallikainen on filosofian maisteri, pedagogisesti pätevä puheviestinnän kouluttaja, joka opiskelee kognitiiviseksi lyhytterapeutiksi. Yhteystiedot: taru.hallikainen@gmail.com

Mari Pulkkinen: *Salattu, suoritettu ja sanaton suru: Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena.*

Anja Terkamo-Moisio

Itä-Suomen yliopisto

Mari Pulkkinen, *Salattu, suoritettu ja sanaton suru: Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena.* Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta, 2016. 420 sivua.

Mari Pulkkisen uskontotieteen alaan kuuluva väitöskirja *Salattu, suoritettu ja sanaton suru: Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena* käsittelee nimensä mukaisesti läheisensä menettäneen ihmisen surua hänen ainutkertaisessa elämänsänsä elämänsänsä. Pulkkinen lähestyy 159 läheisensä menettäneen kirjeestä koostuvaa aineistoaan kriittisesti, pyrkien etääntymään vallalla olevasta käsityksestä surusta dynaamisena, vaiheittain etenevänä prosessina. Pulkkinen kuvaa väitöskirjassaan menetyskokemusta samanaikaisesti abstraktiksi ja konkreettiseksi kokemukseksi, jonka ymmärtäminen edellyttää sekä ihmisen elämänsänsä että yhteisöllisen kuolemankulttuurin huomioimista.

Läheisen menettämisen kokemusta Pulkkinen analysoi ja kuvaa kehittämänsä käsitteellis-teoreettisen mallin avulla. Pulkkisen esittämässä mallissa menetyskokemuksen voidaan nähdä sisältävän kuolemansurun *käsittämisen*, jolla viitataan ihmisen tunteisiin sekä tajuntaan. Kuolemansurun *käsitleminen* kuvataan mallissa tekoina ja toimintana, kun vastaavasti sen *käsitteellistämällä* tarkoitetaan surun sanoittamista sekä kielioppia. Käsittämisen, käsitlemisen sekä käsitteellistämisen ulottuvuuksien välillä vallitsee jatkuva, kahdensuuntainen vuorovaikutus. Kuten Pulkkinen toteaa kirjassaan, surun käsittäminen vaikuttaa ihmisen edellytyksiin käsitellä tai käsitteellistää sitä. Samalla tavoin surun käsitteellistäminen voi vaikuttaa sen käsittämiseen sekä käsitlemiseen. Pulkkisen mukaan näiden ulottuvuuksien yksiselitteinen erottaminen toisistaan ei olekaan aina mahdollista, eikä edes mielekäästä. Pulkkisen mallissa kuolemankulttuuri luo kontekstin ihmisen menetyskokemukselle, joka sijoittuu kokijansa elämänsänsä elämänsänsä kuolemankulttuuriin vaikuttavana tapahtumana. Näin ollen subjektiivinen kokemus läheisensä menettämisestä voidaan nähdä myös lähtökohtaisesti jaettuna, sen kiinnittyessä myös jaettuun kysymykseen ihmisyyden olemassaolosta.

Pulkkisen aineistossa läheisen menettämisen herättämiä tunteita oli kuvattu laajasti, minkä hän tulkitsee heijastavan modernin ajan surukäsitystä, jonka mukaan surun ydin on tunteissa. Tunteita on kuvattu monipuolisesti, kaiken kattavasta tyhjyydestä positiivisen vireen saaviin tunnetiloihin. Katkeruuden sekä vihan tunteiden välillä voidaan Pulkkisen mukaan usein nähdä yhteys, jopa mahdollisesti yhteinen alkulähde. Kumpikaan tunteista ei ole sidottu yksinomaan erityisinä pidettyihin kuolemiin, vaan niitä saattaa esiintyä monenlaisten menetysten yhteydessä. Pulkkinen huomauttaa, ettei vihaa tai katkeruutta tulisi yrittää ymmärtää ainoastaan niiden sanoituksen kautta, koska samoin nimitettyinäkin niiden merkitykset kokijalleen voivat olla hyvin erilaisia.

Katkeruuden sekä vihan lisäksi Pulkkisen aineistosta nousee esille koettu syyllisyyden tunne, etenkin äkillisten kuolemien ja itsemurhien yhteydessä. Syyllisyyden alkulähteet ovat moninaisia. Tekojen tai tekemättä jättämisen lisäksi myös ihmisen normatiivinen käsitys oikeanlaisesta suremisesta saattaa herättää hänessä syyllisyyttä. Vaikka syyllisyys saattaa näyttytyä irrationaalisenä sekä ulkopuolisille että kokijalle itselleen, on se tunteena hyvin subjektiivinen ja kuormittava. Pulkkinen toteaaakin syyllisyyden sekä sen seurausten ymmärtämisen olevan olennaista kokonaisvaltaisen käsittämisen kannalta.

Läheisen menetyksen kokemukseen Pulkkinen liittää myös kiitollisuuden sekä helpotuksen tunteet. Helpotukseen hän yhdistää kokemuksen läheisen kärsimyksen – joka kuvauksissa on nähty omakohtaista kärsimystä raskaampana – päättymisestä kuolemaan. Näin ollen surun luonnetta voidaan myös pitää epäitsekkäänä, kuten Pulkkinen väitöskirjassaan toteaa. Kärsimyksen päättyminen saattaa herättää myös kiitollisuutta, joskin sen itseisarvona Pulkkinen kuvaa kuolleen läheisen kanssa yhteistä ja koettua aikaa. Yhdessä eletyn ajan pituus tai sen laatu eivät ole määrääviä tekijöitä kiitollisuuden yhteydessä: myös lyhyen tai kärsimyksen täyteen elämän päättymistä voi seurata voimakas kokemus kiitollisuudesta.

Myönteisestä merkityksestään huolimatta positiiviset tunteet saattavat Pulkkisen mukaan tuntua oudoilta sekä asiaankuulumattomilta menetyksen ja surun raskauden yhteydessä. Pulkkinen huomioi aineistostaan esiin nousseiden tunteiden yhteneväisyyden aiempien tutkimusten havaintojen kanssa. Hän korostaa kuitenkin sitä, että tunteiden tarkastelun tulisi olla laajaa, eikä rajoittua tunteille annettuihin nimityksiin tai niiden yleisyyteen, koska näin ei tavoiteta niiden yksilöllisiä merkityksiä kokijalleen.

Läheisen menettämiseen liittyvien tunteiden keskeisimpänä ilmenemismuotona Pulkkinen kuvaa itkemistä, joka näyttytyy sinänsä luonnollisena suruun yhdistyvänä asiana. Itkemisen luonnollisuuden kanssa ristiriitaan asettuu sen salaaminen. Pulkkisen aineistosta käy ilmi, että surevat ovat monesti itkeneet salassa, piilossa muiden katseilta. Kyynelten salaamiseen liittyy osaltaan halu suojella toisia

ihmisiä, etenkin lapsia. Osittain syynä voidaan nähdä myös länsimainen kuolemankulttuuri, jossa julkisten surunilmausten katsotaan olevan epäsoivia. Pulkkinen osoittaa aiheellisesti ristiriidan aineistossaan kuvatun itkemisen ja suomalaisessa kuolemankulttuurissa vallinneen vahvan itkemisen perinteen välillä. Kätkeyty kyneleet voidaan Pulkkinen mukaan nähdä jatkumoksi itkuvirsiperinteen katoamiselle, surun subjektiivisuuden korostamisena tai haluna luoda mielikuva vahvuudesta ulkopuolisten silmissä.

Pulkkinen kuvaa toiminnallisuuden sekä osallisuuden olevan merkittäviä tekijöitä läheisen menetykskokemuksessa. Esimerkiksi hautajaisjärjestelyihin osallistuminen nähdään paitsi osana surutyötä, myös sen raamittajana. Toiminnallisuuden sosiaalista olomuotoa ja yhteisöllisesti suoritettavien rituaalien merkitystä ilmentää yhdessä tekemisen arvo, minkä Pulkkinen nostaa esiin. Tärkeänä näyttäytyy myös se, että esimerkiksi hautaamista edeltävät toimet on toteutettu oikeaksi koetulla tavalla, joko perinteitä tai surevan käsityksiä noudattaen.

Kuolleen läheisen kohtaaminen tai hänen ruumiinsa käsittely saattaa herättää epävarmuutta myös niiden ihmisten kohdalla, jotka ovat tottuneet kuoleman kohtaamiseen joko elämäntapahtumien tai työelämästä saadun kokemuksen johdosta. Pulkkinen liittää laitospöytäkirjojen yleistyksen osaltaan myös kuolemasta etäännyttämiseen sekä etäännyttämiseen. Laitoksissa vainajasta huolehtivat ammattilaiset ja äärimmillään surevat ovat kuvanneet epävarmuutta omasta rohkeudestaan tai oikeudestaan koskea ruumiiseen. Pulkkinen korostaakin osallisuuden mahdollistamisen merkitystä sekä omaisten informointia luonnollisena osana menetykskokemusta.

Pulkkinen nostaa väitöskirjassaan esille vainajan näkemisen hetken merkityksen, etenkin ensimmäisen kohtaamisen yhteydessä. Vainajan näkemisen on nähty olevan edellytys kuoleman todentumiselle. Se on tarjonnut mahdollisuuden myös hyvästien jättämiselle sekä vainajan poissaolon kokemukselle. Usein vainajan katsomiseen yhdistyy myös ruumiin koskettaminen, joka saa siinä tilanteessa Pulkkinen mukaan erityisiä merkityksiä. Näköaistin avulla läheisensä menettänyt tulkitsee vainajan ulkoista olemusta, koskettaessa surevalla on hetkellinen yhteys kuolleeseen kehoon. Huomionarvoista on se, että katsomista tai koskettamista ei kykene kukaan muu surevan puolesta toteuttamaan.

Hautajaisia Pulkkinen kuvaa tilanteena, jossa hänen kehittämänsä mallin käsittämisen sekä käsittelemisen ulottuvuudet kietoutuvat toisiinsa. Toive oman surun piilottamisesta saattaa johtaa sisäsyntyiseen vaatimukseen suoriutua hautajaisista kunnialla. Tällöin ne menettävät rituaalisen merkityksensä ja muuttuvat suoritukseksi, josta surevan on selviydyttävä hyväksyttäväksi kokemallaan tavalla. Pulkkinen mukaan nykyhautajaisia on kritisoitu ja niitä on pidetty sekä pikaisena toimituksena että raskaana tilaisuutena, jonka kestäminen on vaikeaa. Maallistumiskehityksestä huolimatta hautajaiset

järjestetään edelleen lähes aina kristillisen kaavan mukaan, minkä johdosta ne eivät aina vastaa surevan tai vainajan maailmankuvaa.

Suhtautuminen haudalla käyntiin vaihtelee eri ihmisten välillä. Pulkkinen mukaan sillä voi olla surevalle rituaalista merkitystä, ja se rytmittää heidän arkeaan. Toisaalta haudalla käynti voidaan kokea myös velvollisuudeksi, jonka laiminlyönnin sureva saattaa kokea tarpeelliseksi selittää. Surevien välille saattaa syntyä ristiriitoja erilaisten suhtautumisien johdosta, etenkin mikäli haudalla käymisen katsotaan mittaavan surun määrää tai sen laatua.

Pulkkinen mukaan surun sanoittaminen mahdollistaa sen tarkastelun intersubjektiivisena ilmiönä, joskaan sanat eivät voi täydellisesti tavoittaa ihmisen alkuperäistä kokemusta. Läheisen menetyksen aiheuttamaa surua on sanoitettu sekä omin sanoin että toisten kirjoitusten kautta. Toisten kirjoitukset saattavat toimia keinoina yksityisen kokemuksen välittämiseksi, samaan aikaan ne voivat selittää surevan omaa kokemusta. Pulkkinen nostaa tässä yhteydessä esiin kuolinilmoitusten muistotekstit, joissa usein hyödynnetään toisten kirjoittamia tekstejä, runoja sekä mietelauseita. Pulkkinen mukaan surun sanoittaminen erilaisten kirjoitusten avulla ei ole pelkästään oman surun purkamista, vaan se saattaa kurottaa kohti vastavuoroisuutta ja toimii tulevaisuuteen suuntautuessaan myös muistamisen ja muistelemisen mahdollistajana.

Surusta puhuminen ilmenee Pulkkinen väitöskirjassa lähtökohtaisesti myönteisessä merkityksessä. Sureville erityisen merkityksellistä on ollut puhua menetykokemuksestaan toistuvasti, mistä he ovat saaneet helpotusta. Surevien puhumiseen liittyvät tarpeet ovat yksilöllisiä, osa heistä toivoo mahdollisuutta puhua passiiviselle kuuntelijalle, toisten halutessa vastavuoroista keskustelua. Pulkkinen yhdistää ensiksi mainitun haluttomuuteen vertailla menetykokemuksia toisiinsa, kun taas vastavuoroisessa keskustelussa hänen mukaansa toteutuu kokemusten aito jaettavuus.

Pulkkinen mukaan aineistossa esiin noussut surua ympäröivä vaikeneminen on ristiriidassa siitä puhumisen merkityksellisyyden kanssa. Surevien kokemuksissa toisten henkilöiden halu tai kyky surusta keskusteluun tai surevan kuunteluun on jäänyt rajalliseksi. Tätä selittää osaltaan ihmisen sosiaalisen elämänpiirin kaventuminen sekä jaettujen tapojen vähentyminen, jolloin muistot muuttuvat entistä yksityisemmiksi. Pulkkinen kuvaa kanssaihminen pelkoa myös osasyiksi puhumattomuudelle; toisen menetykokemus muistuttaa siitä, ettei surulta kukaan ole turvassa.

Toisaalta surevien puhumattomuus on toisinaan myös heidän tietoinen valintansa ja saattaa ilmetä erilaisena eri ihmisten kohdalla. Heidän päätökseensä olla puhumatta surustaan vaikuttavat monet tekijät, kuten esimerkiksi eriävät käsitykset surusta itsestään tai kokemus siitä, ettei toinen ymmärrä surevaa. Toisinaan surun kokemus saattaa olla myös niin kokonaisvaltainen, ettei sille löydy sanoja.

Kokonaisuudessaan Pulkkinen väitöskirja on ehyt ja tasapainoinen kokonaisuus, joka haastaa lukijansa pohtimaan menetykokemusta sekä surua monesta näkökulmasta. Pulkkinen taustoittaa aihetta monipuolisesti, huomioiden eri tieteenalojen kirjallisuutta. Kuten hän itsekin toteaa, tulokset tukevat osittain aiempien tutkimusten tuottamia tuloksia, mutta Pulkkinen tavoite tarkastella surua kokonaisvaltaisena kokemuksena tuo aiheeseen uuden näkökulman. Hänen kriittinen tarkastelunsa kohdistuu paitsi tuloksiin, myös aikaan, joka tutkimuksen valmistumiseen on kulunut, mikä vahvistaa vaikutelmaa väitöskirjan eheydestä sekä siihen liittyvän ajatusprosessin syvyydestä. Kirja kuvaa suomalaista kuolemankulttuuria monitahoisesti tuoden prosessiajattelun rinnalle oikeutetun kysymyksen siitä, onko surusta selviydyttävä vai voiko sen hyväksyä osana ihmisen yksilöllistä elämäntulkua.

Kirjoittaja:

TtT Anja Terkamo-Moisio (Itä-Suomen yliopisto, Hoitotieteen laitos) väitteli 2016 kansalaisten sekä sairaanhoitajien kuolemaan ja eutanasiaan kohdistuvista asenteista. Tämänhetkisessä tutkimusprojektissaan hän tarkastelee elämän loppuvaiheen hoidon eettisiä kysymyksiä terveydenhuollon henkilöstön, potilaiden sekä omaisten näkökulmista. Yhteystiedot: anja.terkamo-moisio@uef.fi

KONFERENSSIRAPORTTI

Surukonferenssi ”Kohtaan surevan” Tampereella 27. - 28.4.2017

Elisa Morgan

Helsingin yliopisto

Vuosittain järjestettävä valtakunnallinen Surukonferenssi toteutettiin tänä vuonna jo yhdeksättä kertaa. Konferenssi järjestettiin 27. ja 28. huhtikuuta 2017 Tampereen yliopiston keskuskampuksella. Konferenssi oli kerännyt yhteen lähes 300 aktiivista osallistujaa. Molemmat konferenssipäivät oli jaettu kahteen osaan. Aamupäiville oli sijoitettu kaikille yhteiset esitelmät ja kokempuohenvuorot. Rinnakkaiset työpajat ja tieteelliset sessiot olivat iltapäivisin. Ensimmäinen konferenssipäivä päättyi paneelikeskusteluun, jossa käytiin käytännönläheisesti läpi surevien ensikohtaamistilanteita. Paneelissa oli mukana edustajat kriisityön, seurakunnan ja pelastuslaitoksen taholta.

Konferenssissa oli nostettu esille kolme keskeistä aihepiiriä. Näistä ensimmäinen oli surevien fyysisten ja henkisten tarpeiden kokonaisvaltaisen kartoituksen tärkeys. Autettava ihminen ei useimmiten ole valmis käsittämään omia tunteitaan heti traumaattisen menetyksen jälkeen, eikä hän välttämättä pysty edes keskustelemaan järkevästi. Puheenvuoroissa tuotiin esille, että surevien kanssa ei tarvitse aina puhua, vaan tärkeämpää on kiireetön läsnäolo. Suruasiantuntijan on tärkeä osata kartoittaa surevien kykyä ja mahdollisuuksia huolehtia itsestään ja koko perheen arjen rutiineista.

Konferenssin toinen teema koski auttajan ammatillista olemusta. Kokemusasiantuntijat pitivät olennaisena suruasiantuntijoiden nopeaa reagoointia traumaattisessa kriisitilanteessa ja taitoa luoda luottamuksellinen suhde. Asiantuntijalta odotetaan myös kykyä ja taitoa kehittää toimintamalleja surevien läheisten selviytymistä edistävään toimintaan.

Kolmantena teemana oli tuen täsmällinen kohdentaminen. Menetyksen kokenut perhe tarvitsee surulle aikaa ja tilaa. Jokaisella perheenjäsenellä on omanlaisensa taito ilmaista surua. Tilanteen käsittäminen ja henkiset kyvyt ovat yksilöllisiä. Jotkut toipuvat traumaattisesta menetyksestä suhteellisen lyhyessä ajassa vain lähiverkoston tarjoaman tuen voimalla. Toiset perheenjäsenet voivat tarvita pitkäkestoista tiivistä ammatillista tukea terveydenhuollosta ja myös apua vertaistukitoiminnasta.

Ensimmäisessä yhteisluennossa torstaina psykoterapian professori Jaakko Seikkula (Jyväskylän yliopisto) käsitteli dialogista kohtaamista. Seikkula toi uusia näkökulmia perinteiseen terapeutiseen hoitosuhteeseen ja myös määritteli uudestaan auttamistyön suhteiden perustan. Terapeuttisessa suhteessa auttaja asettaa usein itsensä autettavan ulkopuolelle ja yläpuolelle. Dialogisen kohtaamisen asetelma tarjoaa mahdollisuuksia vastavuoroisuudelle. Sen taustalla vaikuttaa oletus autettavan ja auttajan inhimillisestä tasa-arvosta ja matkakumppanuudesta. Seikkulan oma näkökulma pohjautuu kognitiivisen neurotieteen huippututkijan Vittorio Gallesen (Università di Parma) peilineuroniteoriaan, jota Seikkula on täydentänyt filosofi Mikhail Bahtinin (1895–1975) dialogisuuden teorialla. Seikkula otti luennollaan esiin useita esimerkkejä lastenpsykologian professori Colwyn Trevarthenin (University of Edinburgh) tutkimusten tuloksista.

Esitelmässään Seikkula kiinnitti useaan otteeseen huomiota ihmisen ruumiin ja mielen yhtenäisyyteen. Ihminen osallistuu syntymästään asti dialogiin koko ruumillaan, puhumallaan kielellä ja teoillaan. Seikkula huomautti puheessaan, että terapeutin ei kannatta odottaa traumaattisen kriisin kokeneelta tilanneselostuksia ja monimutkaisia tarinoita. Paljon tärkeämpää auttamissuhteen onnistumisen kannalta on luoda yhteinen, hierarkioista vapaa vuorovaikutustila, jossa voidaan jakaa tunteita ja kokemuksia. Seikkula vertaili dialogisuutta hengittämiseen. Hänen sanojensa mukaan jos emme hengitä, kuolemme. Jos emme opi dialogiseen aktiiviseen suhteeseen, myös kuolemme.

Toisen päivän aamuluennossa psykologian tohtori Tuija Turusen esitelmän aiheena oli perheenjäsenen kuoleman vaikutus ja tuen tarve lapsiperheessä. Turunen pohti puhevuorossaan, kuinka työssään surevia kohtaava ammattihenkilöstö voisi nopeasti arvioida surevan lapsiperheen tarpeita. Kuolema ei kuulu normatiivisesti lapsiperheen elämään, sillä pikkulasten vanhemman tai lapsen kuolema sotii sitä perustavanlaatuisesta käsitystä vastaan, että kuolema tulee ihmiselle pitkän elämän päätteeksi. Turunen avasi puheessaan yleisölle traumaattisen kriisitilanteen sisältäpäin: kuka voi akuutissa kriisitilanteessa tukea lapsia ja miten, kun perheen aikuisten oma suru on musertava? Ammattiauttajan on ymmärrettävä, että kriisitilanteessa on erityisen tärkeää pitää huolta perheen aikuisista. He pystyvät tukemaan lapsia ainoastaan silloin, kun heillä itsellään on riittävästi omaa tukea.

Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura oli konferenssissa järjestäjien yhteistyökumppanin roolissa. Seuran puolesta paikalla olivat puheenjohtaja Anja Terkamo-Moisio ja allekirjoittanut, seuran sihteeri Elisa Morgan. Tehtävänäme konferenssissa oli tieteellisten sessioiden puheenjohtajuus kumpanakin päivinä. Itse osallistuin puheenjohtajana kahteen sessioon. Näistä torstaina järjestetyn tieteellisen session A yhdistävänä teemana oli sairastuneen ihmisen ja lähipiirin tunteiden kirjo ja ristiriitaisuus. Ensimmäisen esitelmän aiheena olivat vakavasti sairastuneiden lasten ja heidän vanhempiensa tunnekokemukset. KTT Leila Hurmerinta (Turun yliopisto) käsitteli sairautta prosessina ja surua

monipuolisena tunnematkana. Suruprosessissa on aina mukana muitakin tunteita – vihaa, pelkoa, myötätuntoa, rakkautta. Esitelmässään Hurmerinta pohti muun muassa sitä, millaisia palvelukohtaamisia surevat vanhemmat tarvitsevat ja miten sairaalan piirissä voidaan kehittää uusia palvelutapoja, joissa vanhempien osallistuminen hoitotapahtumiin ja päätöstentekoon olisi huomioitu nykyistä enemmän. Hurmerinta puhui selkeän kommunikaation ja aikataulujen noudattamisen tärkeydestä hoitotyössä. Surevat ihmiset eivät pysty käsittämään latinankielistä terminologiaa, ja jokainen kuluva minuutti voi tuntua heistä sietämättömältä heidän odottaessaan ennalta sovittua puhelinsoittoa.

Session toisen esitelmä käsitteli läheisten ja heidän tunteidensa merkitystä vakavasti sairastuneille. KTM Henna Leino (Turun yliopisto) kertoi omasta tutkimuksestaan, jonka aineistona on ollut 14:n syöpään sairastuneen henkilön itsensä perustamia päiväkirjamuotoisia verkkosivuja. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että sairastuneet pitävät läheisten tukea korvaamattomana ja ovat suuresti huolissaan läheistensä pärjäämisestä. Sairastuneille henkilöille on erittäin tärkeää tietoisuus siitä, että heidän läheisensä saavat tarvittaessa riittävästi tukea.

Tieteellisen session kolmannessa esitelmässä YTM Katariina Hänninen (Sininauhaliitto ry) käsitteli saattohoito- ja surutyökäytäntöjä Sininauhaliiton jäsenyhteisössä. Sininauhaliiton jäsenyhteisöt tarjoavat asumispalveluita muun muassa päihdeongelmista ja mielenterveysongelmista kärsiville ikääntyneille. Saattohoitoaihetta lähestyttiin huolenpitoetiikan ja toivon ylläpitämisen näkökulmista.

Perjantain tieteellisessä sessiossa B keskityttiin ennen kaikkea lapsen kuolemaan. Lapsen kuolemaa pidetään äärimmäisen järjettömänä, luonnonvastaisena tapahtumana, jota voivat ymmärtää parhaiten vain saman kokeneet ihmiset. TM Juha Itkonen (Helsingin yliopisto) käsitteli esityksessään kirkon antamaa tukea niille vanhemmille, joiden lapsi oli kuollut raskauden aikana tai pian syntymän jälkeen. Session toisena puhujana oli KÄPY - Lapsikuolemanperheet ry: n projektipäällikkö YTM Taru Oulasvirta. Oulasvirta kertoi KÄPY ry: n kokemuskouluttajat-hankkeesta (2015–2017), jonka tavoitteena on ollut lisätä ammattilaisten tietoa lapsikuolemaperheiden kohtaamisesta. Iltapäiväsession päätti Tampereen ammattikorkeakoulun tuntiopettaja TtK Nina Smolander, joka lähestyi lapsen kuolemaa tilastollisin menetelmin. Smolander puhui omasta pro gradu -tutkimuksestaan, joka käsittelee pitkäaikaista ryhmävertaistukea ja sen merkitystä vanhempien selviytymisessä.

Konferenssin perjantaisen päätösluennon surevien kohtaamiseen liittyvästä kauneudesta ja haasteista piti FT Mari Pulkkinen. Esitelmän otsikkona oli ”Otan osaa – jos osaan”. Esitelmässään Pulkkinen avasi surukäsityksen historiaa 1800-luvun alusta nykypäivään. Pulkkinen toi esille sen, miten tärkeää on surun luonteen kokonaisvaltainen ymmärrys: menetys ja suru on käsitettävä ihmisen

elämäntapahtumana. Kaikki surevat eivät pysty käsittämään surua selviytymisprosessina, joka kulkee eteenpäin ja päättyy johonkin lopputulemaan. Jotkut ihmiset surevat vain lyhyesti, eivätkä tarvitse ammattiapua. Toisten surevien tunteet aaltoilevat tai he pysyvät murheellisina pitkiäkin aikoja. Ei ole yhtä ja oikeaa tapaa surra.

Konferenssissa oli lämmin ja tunnerikas ilmapiiri. Useissa esitelmissä todettiin läheisverkoston olevan avainroolissa kuolevien lohdutuksessa ja surevien selviytymisessä. Teologina jäin kaipaamaan yksinäisten surua ja kuolemaa käsittelevää keskustelua. Miten voidaan luoda ja ylläpitää toivoa niille ihmisille, jotka jostakin syystä ovat sosiaalisesti kuolleita, mutta elävät vielä fyysisesti? On huomionarvoista, että Suomessa on nykypäivänä paljon yksin asuvia ihmisiä, joiden ihmissuhteiden laadusta ja olemassaolosta ei ole varmaa tietoa.

Surukonferensseihin liittyvää aineistoa on saatavilla www.surut.fi -nettisivustolla.

Kirjoittaja:

Elisa Morgan, TK, on uskontotieteen maisterivaiheen opiskelija Helsingin yliopistosta. Hän tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan vuonna 1866 perustetun Milanon monumentaalisen hautausmaan (*Cimitero Monumentale di Milano*) kuvaveistoksia ja niiden kautta ilmentyviä milanolaisen eliitin käsityksiä elävien ja kuolleiden maailmojen suhteista vuosina 1866–2016. Yhteystiedot: elisa.morgan@helsinki.fi